

Druhá ~~Y. II~~ - 503 k.

II-U 157 af.

čítanka a mluvnice

pro

obecné školy.

Prodává se nevázaná za 18 kr.
Vázaná na hřbetě v plátně za 25 "

V Praze, 1872.

V e. k. školním kněhoskladu, v konviktské ulici
číslo 292 (nové 22).

3337.

Školní knihy, v c. k. školním kněhoskladu
vydané, nesmějí se prodávati draž, než za tu
cenu, která na titulním jich listu naznačena jest.

P

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA PEDAGOGICKÉ FAKULTY HÁJSKÁ PRAHA
Signatura <u>U 1368</u>
Inventár. <u>2020T</u>

Oddělení první.

1. S Pánem Bohem!

S Pánem Bohem počínám,
s Pánem Bohem dokonám!
Člověk slabý nic nezmůže,
jestli Pán Bůh nepomůže.

Pane Bože, pomáhej,
k práci chuť a sílu dej!
Až my dílo dokonáme,
Tobě, Pane, chválu vzdáme.

2. Cesta do školy.

Ze pěti chalup chodily děti do školy přes dva vrchy. V létě bývala jim cesta veselá, hůře bylo v zimě. Šestiletý Antonín byl nejslabší z nich, ale dobrý chlapec; všickni ho měli rádi. Silnější prošlapávali mu cestu ve

sněhu a převáděli ho přes lávku. V čas nepohody nosival ho otec na zádech až na druhý vrch a odpoledne přicházel jemu naproti.

Jednou padal od rána sníh, a vítr dělal vysoké závěje. Děti se na cestě k domovu velmi unavily. Antonín nemohl postačiti starším a nařikal, že jest otec ve mlýně a že dnes pro něho nepřijde. Ale desítiletá Marie těšila ho: „Neplač, já s tebou půjdu pomalu; chlapci půjdou napřed a řeknou mému otcí, že ho prosím, aby pro tebe přišel se sáňkama.“ Chlapci pospíšili, a otec Mariin, nejbližší chalupník, přišel a dovezl na sáňkách Antonína domů.

3. Rodiče a děti.

Rodiče živi, šatí a ošetřují ditky své, nelitují práce ani nákladu, vedou je ke všemu dobrému; v kázni a v bázni Boží je vychovávají a učiti dávají věcem a uměním užitečným.

Děti, nezapomínejte nikdy na dobrodiní, která vám rodiče prokazují! Poslouchejte jich, ctěte a milujte je; oni prvě milovali vás. Pamatujte si, co praví Písmo svaté: Synu, slyš kázeň otce svého a neopouštěj přikázání matky své! Nezarmucuj otce svého! — Synové, po-

slouchejte rodičů svých v Pánu, nebo to spravedlivé jest. Cti otce svého i matku svou; to jest přikázání první se zaslíbením, aby dobře bylo tobě, a abys dlouho živ byl na zemi.

4. Vázané.

„Zejtra bude svátek našeho milého otce; a co mu dáme vázaného?“ ptal se šestiletý Václav své starší sestry.

„V zahradě naši květe kvítí; uděláme kytku a podáme mu ji,“ odpověděla sestra. I šli oba k matce a řekli, coby chtěli udělati. Matka schválila jejich úmysl.

Časně ráno vstaly děti a natrhaly kvítí; matka udělala pěknou kytku; a když byla hotova, děti svátečně se přistrojily a šly k otci. Dceruška říkala toto přání:

„Milovaný Otče! Nemáme nikoho kromě Vás, kdoby se, jako Vy, staral o nás.

Nemáme ničeho vlastního svého, cobychom Vám dali vázaného.

Co však sami Vám dátí nemůžeme, za to se modlíti každý den budeme: Pán Bůh Vás nám zachovej a Vašich prací požehnej!“

Malý Václav podal otci kytku. Otec políbil dítky a pravil: „Potěšily jste mne svým přáním i dárkem.“

Za chvíli šly děti do školy a ze školy do kostela, a pomodlily se tam za rodiče své. Otec a matka přišli také na mši svatou do chrámu Páně, a modlili se, aby Pán Bůh svou milost' dal dítkám jejich, a dobře aby se jim vedlo na zemi.

5. Neděle.

Celý týden od ranního šera otec plné ruce práce mívá, že mu ani do večera k oddechnutí kdy nezbývá; sotva ráno slovo povi dítěti, honem musí k dílu běžeti.

Až pak slavný zvonů hlas ohlásí nedělní čas, matka říká: „Dítě věz, neděle, den Páně, je dnes!“ a mne volá do kostela. Slovem Božím poučen, požehnání účasten, odpoledne chodívám s otcem do polí, s potěšením se dívám po celém okolí na role a na zahrady, vinice, louky a sady. Otec ukazuje a mne poučuje: „Hle, to stvořil Pán Bůh vše pouhým slovem moci své; tomu všemu růsti dává, našich prací poželává.“ Těší mě to podívání, těší mě to rozmlouvání.

Kdo chce k Bohu přijíti, věřiti musí, že jest Bůh, jenž odplatu dává těm, kteří ho hledají. Bez víry nelze se líbiti Bohu.

6. Bůh, stvořitel světa.

Každý dům jest od někoho vystavěn; kdo pak všechny věci stvořil, Bůh jest.

*Na počátku stvořil Bůh nebe i zemi s vodami všemi. Země byla pustá a tma všokol hustá, až pak řekl Bůh: **Bud' světlo!** a světlo tmu prolétlo; a tak první den od Boha byl rozsvícen.*

*Po druhé dí Bůh: **Bud' obloha!** Na slovo, jak vyšlo od Boha, modrala se nebes báně.*

*Po třetí zní slovo Páně: **Vody at' se v moři shromáždí!** Země pak vysušená nech se bylinami zelená, stromy nech se ukáží! Bylo hned, co Pán chtěl míti.*

*Po čtvrté, když počalo se dniti, pravil Bůh: **Na nebi slunce ve dne chod', měsíc v noci hvězdy vod'!** Boží moci tak se stalo, slunce ve dne panovalo, měsíc v noci.*

V pátý den Bůh dí: Ve vodě a v povětří živi budete všelijací živočiši: ryby, ptáci! A jak vyslovil to Bůh, byl těch živočichů druh.

V šestý den pak přemnohá zvířata Bůh stvořil čtyrnohá, a naposled dle obrazu svého — člověka rozumného.

A den šestý když byl minul, v sedmý Pán Bůh odpočinul, a chtěl také, by ten den od lidí byl posvěcen.

7. Déšť a sucho.

Pršelo několik dní; obloha byla zahalena šedými mraky, a slunce jakoby navždy bylo zmizelo. Děti zmokly, jdouce do školy, a po škole si ani proskočiti nemohly. I pravily mrzuty: „Bodejž bylo na vždy po dešti!“

Přestalo pršet; slunce stále jasně svítilo, a po celý měsíc nebylo viděti ani mráčku na nebi. Suchem vadnulo kvítí v zahradách; na pastvištích vyhořela tráva, a len byl jako by jej spálil. Zahradníci nepostačili zalévati zeleniny.

Přišla bouřka, vydala hojnou vláhu, a všecky rostliny okřály.

Tu poučila matka děti: „Vidíte, že déšť je tak potřebný, jako slunečné jasno. Nemoudří lidé nebývají spokojeni s povětrím; jedni by chtěli mít pořád jasno, a jiní v touž dobu déšť. Pán Bůh obojímu vykazuje svůj čas.“

Navštěvuje Pán zemi a svažuje ji, a obohacuje ji úrodou. Oblaky naplněny jsou vodami, a v krůpějích deště veseliti se bude zrostlina.

8. Pán Bůh dobrý je.

Jak se nebe, země skvějí překrásně, vše to mluví ke mně: Pán Bůh dobrý je!

Slunéčko se směje, zem se raduje, ptáček mile pěje: Pán Bůh dobrý je!

Obilíčko, kvítí, sad i háj i luh, všecko radost' cití, že jest dobrý Bůh.

Dobrý's, Pane Bože, laskavý jsi k nám; než co já, ubože, za tvou lásku dám?

Tys mi dal dušičku, tu Ti daruji, neb Tě v mém srdéčku velmi miluji.

Milovat Tě bude vždycky dítko Tvé; nebo vidím všude: Pán Bůh dobrý je!

Z lásky ujal se nás Hospodin; z lásky k nám dal Pán náš Ježíš Kristus podle vůle Boží krev svou; dal tělo své za tělo naše, duši svou za duši naši.

9. Bůh všechno vidí.

Jeník byl sám doma se starší sestrou Annou a pravil jí: Najdeme si něco na zub!

Sestra řekla: Ukaž mi jen místo, kdeby nás nikdo neviděl.

Pojďme do komory na smetanku! vybízel Jeník.

Anna odpověděla: Nádenník štipá na dvoře dříví a uvidí nás.

Tedy otevřeme almaru v sini! tam je med, řekl bratr.

Do sině vidí sousedka, pravila Anna.

Pojďme tedy do sklepa na jablka! tam je tma; tam nás nikdo neuvidí.

Anna odpověděla: Bratře, myslíš-li opravdu, že nás ve sklepě nikdo neuvidí? Ničeho-li nevíš o oku Božím, které proniká zed i tmu?

Jeník se zarazil a za chvíli pravil: Máš dobře, milá sestro! Na to jsem já v tu dobu nepomyslel. Bůh nás vidí i tam, kde nás oko lidské viděti nemůže.

S nebe patří Hospodin a vidí všechny syny lidské.

Kdo se ukryje ve skryších, a Bůh ho neuzří?

Hospodin zná i myšleni lidská.

10. Bůh všudy přítomný.

Ejhle, jak měsíček spanile vychází! kolik jej hvězdiček na nebi provází! Jak tuto noc tmavou měsíc ozařuje: tak Pán Bůh svou moci všecko naplňuje. On nás všechny vidí, je všudy přítomen na zemi u lidí i v nebi zároven. Tam kde moře leží, tam kde slunce běží, kde zahrady květou, kde se skály věží, v městech i na poušti, mezi dolinami, v palácích, chalupách i zde — Pán Bůh s námi.

Duch Páně naplňuje okršlek země.

11. Tak se chovej!

Marie často a ráda vzpomínala na Boha, i ráda o Pánu Bohu rozmlouvala. Ochotně chodila do kostela, aby slyšela slovo Boží a mši svatou. Ráda se modlila a vždy myslila na to, co se modlila, a na nic jiného.

Nikomu nedělala nic proti mysli, ani na vzdor, ale činila každému po vůli co mohla, a o čem věděla, že se to Bohu líbí.

V kostele se Marie chovala tak, že bylo na ni znáti, že ví a cítí, jak se každý chovati má na svatém místě. Pobožně mívala sepjaté ruce a hleděla buď jen k oltáři aneb četala ve knížce modlitební, kterou držela v rukou. Při službách Božích byla vždy pokojná a chránila se všeho, coby vytrhovalo jiné z pobožnosti; v kostele chovala se uctivě. Byla pobožná.

Než i na všech jiných místech varovala se všeho zlého a neslušného. Na nic nepomyšlila, ničeho nepromluvila a neučinila, co se jí zdálo, že by se Pánu Bohu nelíbilo. Byla bohabojná.

Počátek moudrosti jest bázeň Boží.

12. Louka.

Na zelené louce kvítí ve všech barvách vykvetá, a když slunce ráno svítí, louka rosou posetá v lesku perlovém se třpytí. Bůh,

*jenž tolik živí brouků, ptactvo
peřím odívá, květovaným tuto louku
kobercem též pokrývá. Když tak
sličně polní kvítí šatí Pán Bůh
v jarní čas: jak by neměl přioditi,
milé dítky, také vás! Jak by ne-
měl náviděti vás ten Otec pečlivý:
však jste jeho drahé děti, a on
o vás dobře ví! Nenaříkejte, vy
chudí! Bůh vám dobrodince zbudí.*

13. Pěstounka.

W morawské dědině bydlela obstarlá wdowa, Dorota jmenem. Zemřely jí dvě krásné děti na neštowice, a manžel její, spráwný sedlák, také brzy po nich odebral se na věčnost. Po smrti jeho pronajala statek za wýnosný plat; sama si vymínila byt w čisté světnici a zahradu. Jediné její potěšení bylo, opatrowat chudobné malé děti. Matky přinášely k ní své dítky, a ona je hlídala celý den; proto jí říkali wůbec pěstounka. S wětší děti přicházely k ní, a ona jim powída- wala pětné příběhy a ukazowala obrázky. Přiwě- tivá byla a mezi dětmi weselá; jen w úmrtní dny manžela a dítěte bylo na ni znáti truchlivosť.

Jednou bylo zase několik dětí u ní, a tu přišel žebrák otrhaný, slepý, ve tváři velmi zohavený, žádaje za swatou almužnu; měl na prowázku psa, kterýž jej wodil. Blídně dala mu pěstounka misku polívky a kus chleba, i otázala se, odkud by byl. Ubohý jí powěděl a potom dále wyprawoval, že byl až do desátého roku šwárný chlapec, wesele a sličné tváři a bystrých očí, až pak onemocněl na neštowice. Konečně nařikal slepý: Ó bych byl tehdáž raději zemřel! Pánu Bohu se wšak líbilo uzdrawiti mne, ale ztratil jsem zrak a hladkou tvář.

Děti ustrnuly nad ubohým, a pěstounce wstoupily slze do očí; spamatowala se, jak by jí srdce bolelo, kdyby její dítky na živě byly ostaly, ale osleply. A wšak z nowu se utišila. Uznala, že co Bůh činí, dobře činí, a wzpomměla na slowa trpělivého Joba: Bůh dal, Bůh wzal; buď jmeno Páně pochwáleno.

14. Škola.

Ve škole učíme se Pána Boha znáti a k němu se modliti. Zde se nám oznamuje, jak se máme chovati ke svým rodičům, bratřím a sestrám i ke svým bližním, aby se to i Pánu Bohu líbilo. Ve škole se učíme také čísti,

psáti a počítati. Mimo to učíme se znáti věci, které Pán Bůh stvořil, i jak bychom jich měli užívatí ke svému i bližních našich prospěchu.

Cvičení a zkušeni vede k umění.

15. Zahrádka dítek.

Zahrádku znám pěknou, je to místo krásné;
usmívá se na ni slunce nebes jasné.

V ní pod krásným nebem hojně květin roste;
k radosti jsou mnohé v spanilosti prosté.

Zahrádka ta pěkná školou se nazývá:
v ní se dobré símě v srdéčka rozsívá.

A v ní oku milé, utěšené kvítky —
toť jsou bohabojné, etnostné, pilné dítky.

O, jak velmi mílo je v té škole býti,
když se dobře daří mladinké to kvítí!

16. Modli se a pracuj!

Vít a Kašpar začali spolu zároveň chodit do školy, ale nerovně prospívali v umění a v mravech. Vít byl nábožný, pilný, poslušný,

ve všem dobře zachovalý; Kašpar nemodlený, lenivý, zporný, nepořádný. Na Víta bedlivě hleděl otec, vysloužilý voják, pracovitý nájemník. Kašpara sotva desítiletého posílali rodiče od jara do zimy, aby pásł husy; v zimě toulal se po žebrotě a tak uvyknul zahálce.

Vítovi zemřeli po sobě rodiče, když právě měl vystoupit ze školy. Při zkoušce výroční byl Vít první ze všech; sirotka ujal se místní pan farář, a pan kaplan dále ho vyučoval. Dobře byv vycvičen, vstoupil do latinských škol. V městě se mu našli dobrodinci, kteří mu dávali byt a obědy; on pak cvičil dítky jejich v počátcích literního umění. Když mu bylo čtyryadvacet let, byl vysvěcen na kněžství a dostal se za kaplana do svého domova.

Nedlouho po tom stalo se, že vyloupen byl mlýn v té osadě, a v příkopě postížen byl známý tulák a několikráté již trestaný zloděj a loupežník — Kašpar.

Na zlou cestu odchází, kdo nezachová hned z mládí pravidla: Modli se a pracuj! — Boha vzývej a ruky přidej! — Važ si času, chyt' se práce! — Co naseješ, to žiti budeš!

17. Poslouchej!

Otec zavolał Jaroslava a dáváje mu psaní řekl: „Dones mi to psaní na poštu, ale pospěš, abys je odevzдал, než pošta odjede; záleží mně mnoho na tom.“ — Jaroslav vzal psaní a rychle odešel. Když přišel na náměstí, viděl tam mnoho lidí; i ptal se: „Co se tu děje?“ — „Husaři tudy pojedou;“ byla odpověď. — „Husaři? těch jsem ještě nikdy neviděl!“ pravil Jaroslav. — A již se vmisil mezi lid, aby čekal, až husaři přijedou. Tu si vzpomněl, že by mohl zmeškat poštu, rychle se otočil a pospíchal na poštu. Štěstí bylo, že pospíšil; kdyby byl jen o několik minut později přišel, nebylo by psaní toho dne odešlo. Teď teprv běžel k místu, kudy husaři měli jeti; ale přišel pozdě, husaři již byli odejeli. Remoutilo to sice Jaroslava, ale brzy se zpamatoval a pomysllil si: Lépe jest, že jsem příkaz otcův vyplnil, než abych byl viděl husary.

Přední ctnost jest poslušnost.

18. Nikdo bez práce nejídá koláče.

Karel přiběhl domů s toulkou a pravil k matce: Chce se mi jísti, matinko!

Kde jsi vracoval, tam at ti dají jísti, odbyla ho matka.

Umru hladem, dobrá maminko! z nowa opatował synáček; a wida, že právě matka z trouby koláče wyndává, wesele zwolal: S tot bude něco pro mne!

Nž někdy jindy; nikdo bez práce nejt koláče, odpověděla matka.

Me proč, maminko, na mne se hněwáte? lichotil se chlapec.

Nemohu wesele myslí býti, když widím, že mám neposlušného a zahálčiwého syna. Dala jsem ti na wůli, abys buď hráchy přebíral, anebo sešřičku pokolibal. Sotwa jsi přebrštlí hrachu přebíral, wytratil jsi se jako rtuť, a již jsem tebe nespátřila.

Senom tenkrát mi odpustte, zlatá matinko, prosil Karel.

Přebereš-li na čisto celou mísu hrachu, dostaneš koláč.

Chťej nechtěj musel hladový Karel přebíratí hrách, a potom teprwé matka mu dala koláč. Od té doby si pamatował starou prűpowídku: Nikdo bez práce nejtdá koláče.

Mladi ležáci, staři žebráci.

Jaké dilo, takový plat.

Ruky když nepřičiniš, samo se neudělá.

Práce kvapná málo platná.

Čas k dílu, čas k jídlu!

19. Malí zahradníci.

Prokop a Bohumila dostali od otce několik záhonků v zahradě. Radili se, co budou sítí a sázeti. Prokop mluvil o salátu, okurkách, řetkvi; Bohumila myslila na květiny, na tymian, levanduli, myrtu. Otec vyhověl jejich přání a koupil semena. Dělníci počali v zahradě rýti, hrudy rozhrabovati, zemi rovnati a na záhonky rozdělovati. Děti pomáhaly, jak mohly. Také Prokop chopil se rýče; a sotva čtvrt hodiny ryl, potil se po všem těle, ruce ho bolely, a na dlani udělaly se mu puchýře. Bohumila jen chvíli sbírala kamení a odnášela je na hromádku, a již nařikala, že ji záda bolí a že je všecka unavena. Děti poznaly teprv nyní, jak těžká je práce zemi vzdělávati, a divily se, že lidé takovou práci celý den konati mohou. Otec přisvědčil dětem a poučil je, jak potřebna a důležitá jest práce taková, a jak si vážiti máme lidí pracovitých.

Když byla zahrada připravena, počaly děti sítí a sázeti. Potom chodily se dívat každého dne, zdali símě již vzešlo, a když se jim přání vyplnilo, měly velikou z toho radost. Jindy nevšimaly si příliš zeleniny ani květin, nyní bylo je viděti nejčastěji u záhonků. Plely, zalívaly, okopávaly, housenky obíraly. A když

Bohumila první kvítko podala rodičům, ó jaká to byla radost!

Vlastní práce nejlepší koření.

20. Moje a tvoje.

Otec a synek šli cestou mezi dvěma řadama stromů. Ovoce dozrávalo; synkovi zachtělo se hrušek i pravil k otcí:

Otče, natrhejte mi hrušek!

Otec. Nesmím; nejsou moje.

Chlapec. Vždyť rostou na stromech vedle cesty!

Otec. Patří obci, která je sázeti dala. Pohled, tam vidíš na větvi slaměný víšek; totě znamená, že ovoce prodáno je sadařovi.

Chlapec. Sousedův Jeník přinesl včera plnou kapsu hrušek a pravil, že si jich zde natrhal.

Otec. Snad mu sadař dovolil. Bez povolení bráti, co jinému patří, bylo by krásti. Ty bys také nechtěl, aby ti kdo vzal, co je tvého.

Chlapec. Hle, na cestě před námi leží hruška; tu bych si snad mohl vzítí?

Otec. Ani ta není tvá. Nechej jí ležet; přijde sadař a sebere ji.

Kdes nepoložil, neber!

21. Mluv pravdu!

Chudobný chlapec chodíval v létě na jahody, prodával je v blízkém městě, a peníze utržené přinášel matce své, která byla vdova. Pomáhal jí živiti se. Jednou dostal za jahody desetník, i zaobalil jej do šátku a pospíchal domů; na cestě však ztratil šátek i s penízem. Radost jeho proměnila se nyní v žalost. Plačky obrátil se a hledal po cestě, co ztratil.

Nedaleko města potkal chlapce pán, který vida ho uplakaného, ptal se, proč pláče. Chlapec odpověděl, že ztratil šátek. Pán vyndal z kapsy pěkný hedvábný šátek a řekl: Podívej se, zdaliž ten je tvůj? — Ach, není! smutně pravil chlapec; ten váš je pěkný, můj byl chatrný, ale byl v něm peníz.

I také peníz tu mám, znovu řekl pán, a podával mu dukát řka: Vezmi, je-li tvůj.

Ach, není! s hořkým pláčem odpověděl chlapec; ten je žlutý, můj byl bílý — malý — stříbrný desetník.

Nuže tedy, zdali pak je tento tvůj šátek a peníz? tázal se opět pán, a vyndal z druhé kapsy chlapcův šátek. — Ten jest! radostně volal chlapec, a rychle sáhl po šátku. Pán pak řekl: Skoumal jsem tě, budeš-li mluviti pravdu. Kdybys byl řekl, že ten hedvábný šátek nebo ten zlatý peníz je tvůj, byl bych

poznal, že jsi lhář: vidím však, že jsi hodný chlapec. Tu si vezmi také ten zlatý peniz, já jej tobě daruji. Ale bud vždycky tak upřímný a mluv pravdu!

22. Dráteník.

Do domu jistého znamenitého pána v Praze přicházival čas po čase dráteník; kuchařka dávala mu drátovat nádobí. Jednou našel kuchyni zamčenou. I pootevřel dvěře u světnice a ohlásil se slovy obyčejnými: „Máte-li co drátovat?“ Ale nikdo se vnitř neozýval. I řekl sám k sobě: „Jen aby tam nebyl zloděj! Počkám zde a uvidím, kdo vyjde.“

Za chvíli přišel pán a počal klíčem otvírati. Dráteník připomenul, že není zavřeno, že asi před hodinou sám pootevřel jen za kliku a hlásil se o práci, a když mu nikdo neodpovídal, že čekal zde, ažby někdo z domácích přišel, aby se tam žádný zlý člověk nevloudil.

„Pojď se mnou do světnice,“ řekl pán; a když byl pak našel všecko na svém místě, pravil k dráteníkovi: „Tys poctivý a opatrný člověk!“ a obdařil ho štědře.

S poctivosti nejdál dojdeš.

Opatrnosti nikdy nezbyvá.

23. Bratr a sestra.

Buďte tiši a dobře se chovejte! Už se vrátím, uvidím, kdo byl hodnější, pravila matka k dětem, k Wojtěchovi a k Vidmíle, než odešla na trh.

Za hodinu se vrátila a přinesla veliký kornout třešní a řekla: Kdo byl hodnější, dostane třešně. Děti matku přivítaly a usmívaly se mlčky, ale žádné z nich neřeklo: Já jsem hodnější.

Matka opakovala svou otázku, a Wojtěch pravil: Vidmíla byla hodnější; podívejte se, jak mnoho jí přibýlo na punčoše, kterou plete.

Ne, maminko, Wojtěch byl hodnější; učil se po ten všechen čas, a naučil se nazpaměť celou úlohu školní; právě mi ji celou odříkával.

Oba jste rovně hodni, oba se rozdělte o třešně! pravila matka, a byla z toho potěšena, že má tak poslušné a hodné děti.

24. Žalobnice.

Kateřina ráda žalovala na své spoluškoláčky. Jestli jí sousedka sedla na šat, žalovala; jestli jí v tlačnici na nohu šláply, žalovala; jestli jí někdo loktem byl ustrčil, žalovala. Podobnými malichernými žalobami vytrhovala učitele z vyučování a děti z pozornosti.

Aby těm nečasným steskům konec učinil, posadil pak učitel Kateřinu na prázdnou lavici, řka: „Sed' samotna, aby se tebe nikdo nedotknul, a choď poslední ze školy, aby ti nikdo na nohu nešlápnul.“

Zahanbená Kateřina seděla o samotě, ale cítila, že zaslouhovala té pokuty pro svou nedůtklivost. Od té doby byla tichá, trpělivá a přívětivá ke všem; odprošovala ty, na které dříve byla žalovala. Dobrosrdečné spolužačky přimluvily se pak u pana učitele, aby Kateřině dovolil seděti zase mezi nimi.

25. Buď trpělivý!

Stoji jabloň v širém poli, Pán Bůh sám ji pěstuje; každému, kdo přijde koli, ovoce své daruje. Ale žádný, kdož požívá, co mu jabloň podává, žádný stromu nezalívá, žádný neokopává. Divý nezveda přichází, jabloň holi stryžňuje, tvrdý kámen na ni hází: jabloň — plod mu daruje.

Tak i ty buď trpělivý, ku každému přívětivý, a to sobě pamatuj: za zlé dobrým odplacuj!

26. Buď čistotný!

Pani Klementina vyšla si jednou s dětmi na procházku do polí. Za malou chvíli počalo poprchávat. Matka vešla s dětmi do síně osamělého stavení, které náleželo mlíkařce Lidmily. Lidmila otevřela jim dvěře a pozvala hosti do světnice, ale brzy zase odešla, aby hosti něčím uctila. Co se Lidmila venku bavila, upozornila pani Klementina děti na čistotu a na pořádek ve světnici. „Podívejte se,“ pravila, „jak čistý jest všecken nábytek! Podlaha jest jako sklo umyta; na bílých stěnách visí obrazy za čistým sklem; lože jest vystláno čistými peřinami; v misníku leskne se kuchyňské nádobí: všecko prozrazuje, že tu bydlí čistotní a pořádní lidé.“ — Zatím vstoupila do světnice hospodyně se svačinou a s ní její dvě děti. Po růžových tvářích a po čistém oděvu jejich každý mohl poznati, že děti jsou zdravé a spořádané. — „Těší mne,“ pravila pani Klementina, „že nalézám v osamělém obydlí vašem takovou čistotu a takový pořádek; a jak pozoruji, potvrzuje se na vás, milá matko, a na vašich dětech příslovi: Čistota půl zdraví.“ — Lidmila přisvědčila a ujišťovala, že posud nikdo z nich nebyl nemocen. Pani Klementina odcházejíc, přála jim stálého zdraví.

27. Nevypínej se nad jiné!

Pohleďte, milý otče, na ty krásné, přímé klasy, jak vysoko vyrostly nad jiné, které se nízko až k zemi sklánějí, pravil malý Vilém k otcovi na procházce.

Utrhni jeden takový klas, jenž se tak vysoko vypíná, a podívej se, mnoho-li má zrn! odpověděl otec.

Vilém utrhnul klas, na všech stranách jej ohledal a ohmatal: ale ani jediného zrněčka nenamakal. Ach, pravil, klas je prázdný! A otec jemu řekl: Všimni si klasu, který se sklání k zemi. Chlapec to učinil a poznal, že klas je plný bohatého zrna.

Vidíš, doložil pak otec, kdo se pyšně nad jiné vypíná, obyčejně málo v hlavě mívá.

28. Podezření.

Vít a Ladislav byli spolužáci. Milovali se jako bratři, a jeden nemohl býti bez druhého. Najednou přestal Ladislav chodit k Vítovi a všude se mu vyhýbal. Vít přišel k Ladislavovi; ale Ladislav si ho ani nevšimnul. Vít smutně odešel.

Druhý den potkali se u školy. Vít šel za Ladislavem a ptal se: Ladislave, hněváš

se na mne? Ladislav krátce odsekl: Hněvám! — A proč? otázal se Vít. Ladislav neodpověděl ani slova a šel mrzutě domů. To Vítá rmoutilo.

Asi po čtyrech nedělích přiběhl Ladislav k Vítovi, obejmul jej a prosil: Odpusť mi, já jsem tě měl v podezření! Otec mi koupil nožiček. Ondyno byl jsi u mne, a když jsi odešel, nožičku tu nebylo; i domníval jsem se, že jsi mi jej vzal. Dnes jsem prohlížel některé knihy, a hle, nožiček ležel mezi knihami. Odpusť mi! — Vít jemu odpustil a byli opět jako dříve dobří přátelé.

29. Stará chůva.

Markyta sloužila za chůvu od té doby, co vystoupila ze školy. Panu Bočkovi odchovala několik dítek po sobě. Rodiče i děti měli ji rádi; byla čistotná, trpělivá a vždy veselé mysli. Po smrti pana Bočka sloužila u jeho syna a pak i u vnuka. Již jí bylo 62 let. Vykonávala již jen lehké práce, které mohla dobře zastati. Vděční odchovanci její pak se umluvili, že jí nedají od sebe a že jí až do smrti živiti budou. I splnili svůj slib a po jejím zesnutí vystrojili jí slušný pohřeb.

Věrný dělník hoden jest odměny.

30. Buď útrpný!

Stařena slepá z kostela kráčí,
cestu si berličkou hledá a značí.

Berličkou makat není tak snadné,
ubohá stařena někde upadne!

Stanislav sotva stařenku zhlídnul,
že on ji povede, hned se nabídnul.

„Dejte sem ruku, babičko milá,
byste se o kámen neuhodila.“

Stařena slepá ráda je tomu,
že se dnes bezpečně dostane domů.

Slepá mu žehná a jemu věští:

„Pán Bůh ti, chlapečku, dej stálé štěstí!“

31. Přejme i zvířátkům!

Měšťan Vladimír byl s dítkami na posvičení u hospodáře Dobromila. Když si pohovořili, vešli na dvůr, kde právě hospodyně svolávala drůbež ku krmení. Ze všech stran a koutů hrnula se drůbež. Vážný jindy kohout, křídla má třepetaje, kroky své urychlil; kachny spěšně se přikolébaly; těžký krocan během tak se unavil, až mu hlava zmodrala. Děti se tomu nemohly nadiviti. Ale tu přiletělo k těm slavným hodům hejno vrabců; děti odháněly tyto nezvané hosti. Paní Dobromilová

však pravila: Beru pro tyto hosti vždy o něco více zrní; nechte jich tu, aby se s domácí drůbeží nasýtily! — Vladimírova rodina teprv až k večeru vracela se k domovu.

32. Neškodme stromům.

Z výstavného, lidnatého města do vsi tiché přimá vede cesta; podle ní s obou stran je v pořadí nasázeno štěpné stromoví; v stínu jeho pocestný se chladí, odpočine si a pohoví. Z jara když stromoví v plném květu, libou vůni člověk okřívá; ptactvo zde se zastavuje v letu a na ratolestech pozpívá. A když v letě ovoce tu zraje a jablka na štěpích se rdí, zdá se tu býti obrázek z ráje, jehož anděl k dětem takto dí: Přivykejte, děti, tomu, byste neškodily stromu; Pán Bůh sám jest jeho původce a chce, aby nesl ovoce.

33. Rodina, domov, obec.

Otec, matka a děti činí vespolek rodinu. Domovem nazýváme místo, kde jsme se narodili, anebo kde jsme od mladosti delší čas přebývali. S námi přebývají obyčejně příbuzní, a vedle nás mají své příbytky sousedé. Všichni obyvatelé jedné vesnice nebo

jednoho města jsou dohromady obec a slovou občané.

Milé nám zůstává místo i obydlí, kde jsme byli vychováni a vycvičeni, necht' je město nebo vesnice, dvůr aneb osamělá chaloupka. Doma míváme mnoho dobrého a příjemného. I staří lidé, kteří déle na jiných místech přebývali, rádi si zpomínají na domov a po čase domů se navracují. Nenacházejí-li tam již rodičů, bratrů a sester svých, příbuzných a známých na živě, navštěvují hroby jejich.

34. Okolí, kraj, země, díly světa.

Vycházíme někdy s rodiči nebo s přátely svými ze svého rodiště. Vstoupíme-li na nějaký vyšší kopec a pohledneme-li vůkol, přehledneme okolí svého domova, a tu se nám objevují roviny, údolí, pole, luka, lesy, pahorky a v dálce i vysoké hory. Porůznu viděti jest samoty, dvory, dědiny, vesnice a někde i město; a ty samoty a dvory, vsi a města, pahorky a lesy mají svá vlastní jména.

Zajdeme-li dále od svého domova, spatříme nové roviny a údolí, jiné pahorky a lesy, potoky a řeky, jiná města i vesnice. Vše to činí dohromady kraj čili krajinu. Kdybychom ještě dále v kteroukoli stranu přes hory

a doly šli nebo jeli, přišli bychom opět do jiné krajiny, až bychom prošli celou zemi. Vyjde-li kdo ze své země a cestuje-li cizími zeměmi, přijde konečně k moři, to jest k vodě, která je nesmírně dlouhá, široká i hluboká, a do které vtékají všechny potoky a řeky. Kdo cestuje přes moře, přijde do jiného dílu světa. Pět jest dílů světa: Evropa, Asie, Afrika, Amerika a Australie.

35. Vlast, národ, říše.

Země, ku které náleží domov náš, jest naše vlast. Ve vlasti jsme společně živi se svými krajany, v ní se rozléhají milé hlasy jazyka mateřského.

Lid jednoho původu, jazyka i podobných obyčejů nazývá se národ. V České zemi, na Moravě i ve Slezsku žijí dva národové vedle sebe, Slované a Němci.

Rozličné země i rozliční v nich národové bývají spojeni pod jedním panovníkem a činí říši. Taková říše jest také veliké císařství rakouské. Hlavní a největší město říše rakouské jest Vídeň nad řekou Dunajem. Tam přebývá císař pán a nejvyšší úřadové jeho.

36. Radosti všech.

Nenaříkej v své chudobě, že Bůh na tě zapomněl, že bohatství nedal tobě, že's radostí málo měl. Však z vonného toho kvítí, které kráší lučinu, nejen boháč radost cítí, ale i ty, můj synu! Líbezně pějící ptáče v loubí lesa temného zpívá nejen pro boháče, než i pro tě chudého. Slunce — oko Tvůrce tvého — v modrojasném oblace usmívá se na nuzného jako na tvář bohatce. A ty krásné hvězdy zlaté, ježto nasil na nebe, svítí nejen pro bohaté, ale také pro tebe. Však i tobě, synu, dala ruka Boží země část; neboť tobě darovala živnou, krásnou, slavnou vlast.

37. Čechy, Morava a Slezsko.

Čechy, Morava a Slezsko náležejí k říši rakouské. Země Česká obstoupena jest vysokými horami Krkonošskými, Krušnými, Šumavou a Žďárskými horami. Z hor vynikají prameny a stékají do potoků a do řek. Největší řeky v Čechách jsou Vltava a Labe. Pán Bůh zemi Českou obdařil velikými poklady. Z kovů se tu nalézá zlato, stříbro, železo, olovo, měď, cín a rtuť. Jsou tu také drahé kameny, a mezi těmi nejvzácnější jest granát. Kamenného uhlí náramné množství se tu dobývá. — Z rostlin vydává země

Česká hojnost obilí, zelenin a chutného ovoce. Výborně daří se tu také burák, řepka a len. Zvláště mnoho se váží český chmel. U Prahy, u Mělníka a u Lovosic roste i dozrává také víno. — Z domácích zvířat chová se v Čechách hovězí a vepřový dobytek, pěkné ovce, statní koňové a rozličná drůbež. Na polích a v lesích žije všeliká zvěř, v potocích, rybnících a řekách hojnost ryb.

Jdouce z Čech na východ, přijdeme do Moravy a do Slezska. Mezi Moravou a Slezskem jsou vysoké hory Jesenické. Na východní straně Moravu od Uher oddělují hory, ježto se jmenují Beskydy čili Karpaty. Slezsko jest země vůbec hornatá, a protéká ji řeka Opava. Morava má pěkné roviny, z nichž největší jest požehnaná Hana. Hlavní řeka Morava protéká celou zemi. Ani Morava ani Slezsko nemají tolikera kovů, jako Čechy; ale mají hojnost železa a kamenného uhlí. — V rostlinách Morava zvláště požehnaná jest; mimo obilí a ovoce plodí víno, proso, kukuřici, anýz, horčici, len a konopí. Zelenina daří se tu výborně; vyhlášené jsou znojemské okurky a ivančický chřest čili špargl. Méně úrodná jest země Slezská, má však výborný len. — Živočichův domácích i plachých jest tu hojnost jako v Čechách.

38. Praha, Brno, Opava.

Praha jest hlavní město v Čechách. Leží v údolí u prostřed země. Od jihu k severu protéká ji řeka Vltava. Na východní straně jest vrch Žižkov, na západní Petřín. Celé město má bez mála 4000 domů. Praha dělí se na pět menších měst, a jsou tyto: Staré město, Nové město a Josefov na pravém břehu Vltavy; potom Malá strana a Hradčany na levém břehu. Na jižní straně jest město Vyšehrad, které se jen potokem Botičem dělí od Nového města. Ze dvou stran rozkládají se u Prahy předměstí Karlín a Smíchov.

Praha má mnoho chrámů a znamenitých domů. Nej památnější jest královský hrad na Hradčanech, v něm jest 440 pokojů. Nyní tam přebývá císař Ferdinand Dobrotivý. Prostřed hradu vypíná se velebný chrám sv. Víta. V něm jest slavná kaple sv. Václava, po stěnách vzácnými kameny vykládaná, a oltář sv. Jana Nepomuckého. Tělo tohoto svatého patrona chová se tu v křišťálové a stříbrné rakvi. — Vedle královského hradu jest palác arcibiskupský.

V Praze jest mnoho škol pro menší i pro odrostlejší mládež. Jest tu také mnoho ústavů,

kde chudí a nemocní lidé z lásky křesťanské bývají opatrováni.

Pražané mají obživu svou z řemesel a z obchodu. — Kolem Prahy rozkládají se úrodná pole, a po návrších pěkné vinice a letohrádky.

Brno jest hlavní město na Moravě; má několikero předměstí. Pod Starým Brnem stékají se dvě řeky: Svitava a Svatka čili Švarcava. Na jižní straně na vrchu Petrově jest nádherný chrám a biskupská residence. Obyvatelé živi se řemesly a obchodem; dělají výborné látky z vlny a prodávají je daleko i do cizích krajin.

Hlavní město Slezska jest **Opava**, pěkné město s několika velikými náměstími. Má pěkný chrám Panny Marie.

39. Vlása.

Otec jest hlava rodiny. Nebylo by pořádku ani pokoje v domě ani v hospodářství, kde je více dětí a čeledínů, kdyby každý směl dělati, co by se mu líbilo. Proto vede otec řízení veškerého domu a ukládá dětem i čeládce, co by dělati měly. Boží přikázání jest, aby děti ctily rodiče a jich byly poslušny. Podobně čeládka povinna jest poslouchati hospodáře i hospodyně.

V obci žije několik rodin pohromadě. Každá obec volí si svého představeného čili starostu, který pečuje o veřejný pořádek a spravuje obecní hospodářství. Starosta stará se také o školu, aby všim byla opatřena, čeho k vyučování třeba jest, a netrpí, aby školní mládež svévolně zanedbávala učení školního. Starosta dbá také o to, aby chudým občanům, roznemohou-li se a stanou-li se ku práci neschopni, dostávalo se potřebné pomoci a zaopatření. Jemu k ruce jest výbor čili sbor starších obecních.

Císař pán jest hlava říše. Má své rádce čili ministry a v každé zemi zvláště svého místodržitele. Nejvyšší úředníci císaře pána činí vládu říšskou. — Aby každý občan věděl, co má činiti i čeho se stříci, aby se zachoval v zemi řád, jsou ustanovena pravidla, kteráž se jmenují zákony. Takové zákony vydává císař pán se zastupci zemskými nebo říšskými, a úřadově bdí nad tím, aby se ty zákony všude zachovávaly. Zákonem se chrání život i zdraví, česť i jmění každého občana. Kdo zákonů nešetří, upadá v trest. — Ustanovený soudce rozsuzuje podle zákona rozepře občanů.

Vojsko chrání pokoj v zemi a brání říši před vpádem cizích nepřátel. Úřady i vojsko

všem občanům jsou rovně potřebny a prospěšny, protož každý občan povinen jest k vyživování jich přispívati. K té potřebě odvádí se daň. Ze zboží z ciziny přivezeného vybírá se clo, na silnicích z povozů mejto, a z toho spravují se cesty a stavějí se silnice i mosty.

Jako otec péči vede o rodinu, tak zeměpán vyhledává dobrého všech občanův; čím dítě povinno jest otci, tím občan povinen jest zeměpánu.

40. Hladová zeď v Praze.

Léto 1361 bylo velmi vlhké. Obilí shnilo na polích. Byla pak veliká drahota v Čechách i v sousedních krajinách. Měšťané nemohli uživiti chasníkův a propouštěli je z díla; chudý lid počal hynouti hladem. Aby v té nouzi výdělek opatřil chudině, dal císař Karel v Praze stavěti zeď od Hradčan až k Újezdu na Malé straně. Lid odevšad spěchal k dílu a dostával denní mzdu. Sám císař často dohlížel a rozdával dělníkům chléb. Zoubkovaná hradba na vrchu Petříně, kterou dělníci tito vystavěli, podnes sluje Hladová zeď, a jest památkou moudrosti a dobrotivosti panovníka, kterého letopisy české nazývají „Otcem vlasti.“

41. Ferdinand Dobrotivý.

Zima roku 1830 byla tuhá, a napadlo mnoho sněhu. V měsíci únoru počal náhle táti sníh, a řeky se velmi rozvodnily. Celé Moravské pole bylo pokryto ledem a podobalo se ledové pustině. Nižší předměstí vídeňská byla pod vodou; kry ledu se valily ulicemi. Obyvatelé nebyli na to připraveni; nastal veliký nedostatek potravy a zdravé vody. Chudobní lidé volali o pomoc; děti kvílely.

Nenadále u prostřed ledu a velikého proudění vod vyjel dobrotivý arcikníže Ferdinand na loďce do těch míst zaplavených a rozesílal pomoc, kde a jakkoliv bylo potřebí. A když voda opadla, vyjel na lehkém voze na spustšené pole Moravské, a tam též potěšoval chudobných a nuzných slovem i skutkem.

• 42. List šestiletého arciknížete.

Mnozí školáci neradi se učívají. Takových zahanbuje nejeden syn z vysokých rodů. Císařští princové učí se od útlého mládí všelikému umění, ano i dvěma i třem jazykům najednou. Učitel jeden po druhém přichází, aby jich cvičil. I hry jejich bývají cvičením. Arcikníže František Josef, císař nyní panující, nebyl ani docela šestiletý a sbírával i sušival

květiny. To pověděla hraběnka z Kolovrat učenému českému hraběti Kašparovi ze Šternbergu a vybídla jej, aby mladému arciknížeti poslal pěkné sušené květiny a připsal k nim, jak se po česku jmenují. Hrabě tak učinil, a princ měl velikou radost; i poděkoval hraběnce i hraběti listem, jehož písmo bylo složeno z liter tištěných a na papír nalepených. Psaníčko to znělo:

Milá Kolovrat!

Já Vám a hraběti ze Sternbergu mnohokrátě za ty sušené květiny děkuju. Též nápodobně pro Vás takové sušiti budu.

V Schönbrunnu dne 1. srpna 1836.

F. J.

43. Návštěva císařova v nemocnici.

V prosinci roku 1865 prodléval císař pán František Josef v Budíně, ve hlavním sídle svého uherského království. Dne 19. prosince navštívil také vojenskou nemocnici a mluvil s nemocnými s každým v řeči jeho mateřské. Jakou radost pocítili nemocní vojáci z toho, že císař pán tak laskavě s nimi jednal

každý může si pomyslet. Takového potěšení trpícím nebyl by mohl způsobiti císař pán, kdyby se byl nenaučil tolika jazykům za mladého věku.

44. Církev.

Ve vlasti pozemské nepřebýváme na věky. Po smrti připravuje Bůh lidem lepší — věčnou — vlast na nebesích. Tam se shledají dobré děti se spravedlivými rodiči svými. Spasitel náš pravil: „V domě otce mého jest mnoho příbytků; já odcházím, abych vám připravil místo.“ Tuto vlast nebeskou nazýváme dědictví synů Božích, království Boží. Do vlasti té blahoslavené dostane se, kdo ve zdejší vlasti věrně zachovává přikázání Boží. Na cestu do věčnosti připravujeme se ve svaté obci čili v církvi.

Kristus Pán zřídil církev a ustanovil apoštoly za vrchnost duchovní. Svatému Petru odevzdal klíče království nebeského, totiž vrchní moc v církvi; pravil jemu zvlášť a všem apoštolům vespolek: „Cokoliv svážete na zemi, bude svázáno i na nebi. Cokoliv rozvázete na zemi, bude rozvázáno i na nebi.“ — On vyslal apoštoly s touž mocí, s kterou sám přišel s nebe.

Apoštolé tuto moc odevzdali svým nástupcům, biskupům. Nejvyšší viditelná hlava všeobecné čili katolické církve, nástupce svatého Petra, jest římský papež. Jmeno to znamená otce věřících.

Nejvyšší zákon v církvi křesťanské zní: „Miluj Boha nade všechno, a bližního jako sebe samého.“

Pravé kdo nemá nábožnosti,
nemá moudrosti, nemá ctnosti:
není věrný, není stálý
ani Bohu, ani králi.

45. Svatý Cyril a Metoděj.

Daleko od nás u moře leží město Tesalonika. V něm kázával svatý apoštol Pavel. Obyvatelé města toho byli horliví křesťané; pochválil jich sám svatý apoštol. Osm set let později vyšli odtud dva bratři, učení kněží, Cyril a Metoděj, do země Bulharské, a obrátili krále Borisa i lid jeho na víru křesťanskou. Cyril přeložil písmo svaté a jiné kostelní knihy na jazyk slovanský. Oba svatí bratři přišli pak roku 863 do země Moravské,

kteřá za starodávna sáhala hluboko do země Uherské až po řeku Dunaj, a kázali svatě evangelium a rozšířili tam církev křesťanskou. Sv. Cyril zemřel r. 869 v Římě. Po smrti jeho byl bratr jeho Metoděj arcibiskupem v těch krajinách na řece Dunaji a na Moravě.

46. Svatopluk a Bořivoj.

Kníže moravský Svatopluk byl velmi mocný. Čechy a Slezsko vzdaly se jemu pod ochranu; od té doby nazýval se králem moravským. Obyčejně bydlíval na Velehradě. Tam se také od sv. Metoděje pokřtiti dal český kníže Bořivoj. I jeho manželka Lidmila přijala svatý křest. Kníže Bořivoj vystavěl první chrám křesťanský nedaleko Prahy na Levém Hradci, a druhý na hradě pražském. Od toho času šířila se víra křesťanská po Čechách. Svatý Metoděj zemřel léta 885.

47. Synové Svatoplukovi.

Svatopluk měl tři syny, kteří ho životem přečkali. Nejstaršího z nich ustanovil za svého nástupce, a nařídil, aby mladší bratři jeho poslouchali. Otec napomínal všech, ať jsou svorní a ať se od sebe nedělí. Před svou smrtí rozkázal přinést tři svázané pruty a podal svazek ten nejstaršímu synu, aby jej zlomil. Když ten toho nemohl dovesti, kázal jej druhému, a konečně i třetímu lámati: ale žádnému z nich se to nepodařilo. Potom pak rozvázal pruty, i dal každému po jednom a kázal, aby je nyní lámali. A když to jeden po druhém beze všeho namáhání učinili, použil tohoto příkladu a poučil jich: „Zůstanete-li spojeni ve svornosti a lásce, nepřátelé vás nikdy nepřemohou; pakli pro svár a pýchu říší rozdělíte a nejstaršího bratra poslouchati nebudete, sami sebe zahubíte!“

48. Svatý Václav.

Vojvoda český Václav panoval vlídně. Zakládal školy a kostely, vdovy

a sirotky chránil, nad lidem panoval mírně, a rovně laskav byl k chudobnému i k bohatému.

Tichá a pobožná povaha Václavova nelíbila se zemanům; mrzeli se pro náklad vedený na kostely, kněžstvo a žáky, a raději byli by viděli, aby byl dělal útraty na hody, radovánky a kratochvíle; i popudili proti němu mladšího bratra jeho Boleslava. Když Václav roku 935 o posvícení do Staré Boleslavi přijel a v noci do kostela na jitřní vyšel, přepadl ho Boleslav, a mečem zasadil mu ránu u samých dveří chrámových; druzí dokonali skutek ukrutný.

Lid hořce oplakával smrt svatého vojvody a počal ho ctíti jako mučeníka Páně. Dosavád se zpívá starodávná píseň o něm:

„Svatý Václave, vévodo České země, kníže náš, pros za nás Boha, svatého Ducha, Kriste eleison!

Ty jsi dědic České země, rač pomniti na své plémě, nedej zahynouti nám i budoucím, svatý Václave, Kriste eleison!“

49. Svatý Vojtěch.

Sv. Vojtěch narodil se léta Páně 956. Otec jeho Slavnik byl mocný a bohatý pán měl mnoho statků u řeky Labe a u Cidliny. Vojtěch v dětinství nebezpečně onemocněl. Rodiče jeho báli se o svého miláčka a zaslíbili ho k stavu duchovnímu, nabude-li zdraví. Bůh jim ho zachoval. Poslušný a rovněž nábožný syn vyplnil slib, jež rodiče zaň byli učinili. Bedlivě se učil zákonu Božimu a všem řádům kněžským. Od prvního biskupa pražského Dětmara byl vysvěcen a po smrti jeho povýšen na stoličce biskupskou. Horlivě kázal a káral zlé nemravy a pověry pohanské: že však jeho napomínání neprospívalo, myslil v pokoře své, žeby jiný biskup na jeho místě lépe působil; proto vydal se na cestu do Říma a prosil papeže, aby ho sprostil hodnosti biskupské. Vstoupil do řehole sv. Benedikta. Ale na rozkaz papežův navrátil se do Čech zase. Konečně odešel do Pruska, i kázal tam lidu pohanskému viru Krista Pána, ale byl přepaden a podstoupil smrt mu-

čednickou. Jeho svaté tělo vykoupili Poláci za veliký peníz, a udatný kníže český Břetislav převezl je na hrad pražský, kdež odpočívá v kapli před hlavním chrámem sv. Víta.

50. Svatý Štěpán.

Svatý Vojtěch, když byl biskupem pražským, pozván jest od knížete uher-
ského Geyzy do města Ostrihoma,
aby cvičil jeho syna Vajka. I přišel
svatý biskup a získal knížecího syna
víře Kristově, a pokřtil ho druhého
roku v přítomnosti císaře německého
Otta třetího, a dal jemu při křtu
jméno Štěpán. Sám pak Štěpán hned na
počátku svého panování poručil, aby
všichni zajatí otroci na svobodu byli
puštěni, i aby křesťanským kněžím a
učitelům nikdo nepřekážel kázati slovo
Boží. Tak se postaral, aby pohanský lid
poznal víru Kristovu; ba i on sám lid
vyučoval. Pohané povstali sice proti
němu, ale Štěpán přemohl je pomocí
věrných křesťanů a zvláště slovenského

lidu z horních krajů, jejichžto vůdcové byli Poznan a Konec. Lid Slovenský o tomto boji posavád zpívá:

Stála bitka, stála za Štefána krála,
takej viac něbudě, kým svět světom budě.
Stála bitka, stála v tej Uhorskej zemi,
bili se junáci s pohanmi Slováci, a t. d.

Svatý Štěpán založil mnoho biskupství a vyslal pak do Říma k papeži Silvestru druhému opata Svato-Martinského Radlu. Radla byl dříve společník sv. Vojtěcha a stal se později biskupem koločským v Uhrách. Roku 1000 v Římě vyjednal, aby země Uherská do počtu křesťanských království byla přijata, a panovník uherský aby byl jmenován navždy králem apoštolským. Na znamení toho daroval papež králi Štěpánovi zlatou korunu a kříž apoštolský. Posud se nazývá náš císař pán, jakožto nástupce svatého Štěpána, králem apoštolským.

51. Modlitby Malých.

V kostele.

Vím, že kostel jest Boží dům. Co se tu modlím, andělíček, můj strážníček, nosí k nebesům.

Bohu svému jedinému chválu vzdám, křížek udělám: čelo, ústa, prsa znamenám: † Ve jmenu Otce, † i Syna jeho, † i Ducha Svatého.

Na počátku mše svaté.

Zvonem dali znamení k pobožnému modlení. Svíce na oltáři hoří, vzhůru plamen plápolá; k nebi letí mysl má, srdce mé se Bohu koří.

Gloria — Sláva.

Raduji se s anděly, s těmi posly nebeskými, a s pastýři betlémskými klaním se Spasiteli. Zpívati vesele mohu: Sláva na výsostech Bohu! Pokoj lidem na zemi, pokoj s lidmi se všemi!

Modlitba.

Dobrotivý Bože na nebi, dej nám, čeho potřebí! Vypros nám to čistá matičko Ježíše Krista, blahoslavená Panno Maria

Při Evangelium.

Ježíši, můj Spasiteli, slova Tvého rád poslouchám, a co činiti mi velí, také vykonám.

Kredo — Věřím.

Věřím, že jest jeden Bůh, všeho Stvořitel a Hospodin; a že Kristus, Jeho Syn, spasení nám vydobyl. Věřím, že mne posvětil svou milostí Svatý Duch. Také učí svatá víra, že jen tělo mře a hyne, duše sama neumírá. Pravda Boží nepomine.

Obětování.

Kněz Ti obětuje, Pane, dary požehnané. Že jsem živ a že se raduji, jenom Tobě, Bože, děkuji. Ejhle, tuto radost mou měj za obět libeznou.

Modlitba za rodiče.

Bože, dal's mi otce i matku mou. Zdravé mi je zachovej, a svou mocí udělej, nech mi dlouho živi jsou!

Sanktus — Svatý.

Zvonek zvoní, a lid zpívá: Svatý, Svatý Bůh náš jest! Duše má jej také vzývá; Bohu přísluší největší čest!

Ku pozdvihování.

Jako se pastýřové u jeslí klaněli Tobě, můj Spasiteli, tak i já v té době klaním se Tobě.

I tři Králové dary Ti přinesli; kadidlo, zlato Ti dali, myrhu Ti obětovali. Já Tobě modlitbu obětuji: Ty mi svou milost dej, pravici mne požehnej, nech se s Tebou raduji!

Otče náš na nebesích, jmeno Tvoje vele-
bíme a Tvou svatou vůli ctíme! Vyslyš prosby
dítek Svých! Dej nám chleba s potřeby, a
pak stánek na nebi!

Sám Syn Boží jediný, Ježíš, trpěl ne-
vinný; jak beránek tichý, k oběti zavedený,
trpěl za světa hříchy.

Ku přijímání.

Tělo krmí chléb vezdejší, slovo Boží duši
sytí, jako manna s nebe daná, Svátost nej-
světější duším dává živobytí.

Ku požehnání.

Než Pán Ježíš do nebe se bral, učeníků
požehnal. Křížem svatým se znamenám, ochraně
Boží se odevzdám.

52. Písně.

O nejsvětější svátosti.

Svatý, svatý, svatý, svatý vždycky svatý,
Ježíš Kristus s výsosti, v nejsvětější svátosti!

Chorál.

Hospodine, ulituj nás!
Jesu Kriste, ulituj nás!
Spasiteli všeho světa,
spasiž nás, a uslyšiš,
Hospodine, hlasy naše!
Dej nám všem, Hospodine,
hojnost, pokoj v naší zemi!
Kyrie eleison.

53. Jmeno Maria.

Maria, Maria! nad slunce jasnější, nad měsíc krásnější, nad perly vzácnější, Maria! Budiž pozdraveno tvé přesladké jmeno na nebi, na zemi, Maria!

Maria, Maria! u Boha věčného, Otce, Syna tvého, pros za nás každý čas, Maria! ať nás neopustí v nouzi a těžkosti podle své milosti, Maria!

Maria, Maria! v poslední hodině nech jest mé jediné vzdychnutí: Ježíš a Maria! V těch slovech chci umřít a na věčnost odjít, Ježíš, ach, Ježíš a Maria!

54. Prosba za dušičky.

Odpočiňte v pokoji, věrné dušičky,
království nebeského dědičky.

Na přímluvu Tvé rodičky
vyved' z očistce dušičky,

Kriste! dejž jim milost Svou,
nech se k Tobě dostanou.

Nám pak živým zde na světě
uděl milosti Své svaté,
bychom šťastně skonali,
s nimi se tam shledali! Amen.

55. Píseň ranní.

Bůh nám stvořil slunce krásné,
světu dal to světlo jasné;
i mně dává dost radosti,
když splním své povinnosti.
Po tmě noční nastal den,
občerstvil mne tichý sen.
Od nehody Bůh svou mocí
ochránil mne této noci;
vesel jsem a zdrav se cítím,
proto s celým živobytím
Bohu se obětuji,
díky jemu věnuji.

56. Večerní.

Slunko již zachází, rosu večer sází
na trávu a květiny;
od kaple klekání malý zvon vyzvání,
šero kryje dědiny.
S pole po své práci čeládka se vrací,
a modlí se potichu
andělské to zvěstování, a po denním lopotání
cítí v srdci útěchu.

Oddělení druhé.

57. Člověk.

Bůh člověku dal mnohé přednosti, kterých zvířata nemají. Člověk stojí zpřímá, vzhůru pohlíží k nebi, pátrá a touží po Bohu, stvořiteli celého světa. Zvířata téměř všechna k zemi jsou skloněna, i nevědí ničeho o Bohu a skutcích jeho. Člověk jest na zemi nejznamenitější tvor Boží.

Na těle lidském rozeznáváme hlavu, trup a oudy. Tělo složeno jest z mnohých pevných kostí, které vespolek svázané jsou ohebnými vazadly, obloženy masem a pokryty koží. V těle máme rozličné dutiny. Lebka ve své dutině chová mozek; v dutině prsní leží plíce a srdce, a v dutině břišní máme žaludek, játra a střeva. Plicemi dýcháme, v žaludku přijaté pokrmů zažíváme. Celé tělo propleteno jest žilami; jimi probíhá krev, která vychází ze srdce a opět se do srdce vrací.

Zdravé tělo jest veliký dar Boží; budme opatrní a neškodme na zdraví ani sobě ani komu jinému.

58. Údové těla lidského.

Hlava jest nejvyšší a nejdůležitější část našeho těla. Co rozeznáváme na hlavě?

Hlavou nazýváme vůbec také člověka, který jinými vládne. Otec jest hlava rodiny. Hlava říše rakouské jest císař pán. Viditelná hlava církve svaté jest římský papež čili svatý otec.

Hlavní věc jest každá taková, která nad jiné vyniká. Hlavní město v Čechách jest Praha, na Moravě Brno, v Slezsku Opava, v říši rakouské Vídeň. Hlavní chrám Páně v Praze je chrám sv. Víta, v Olomouci sv. Václava, v Brně sv. Petra, v Opavě Panny Marie, ve Vídni sv. Štěpána.

Jsou také věci, které se podobají hlavě, jako: hlava u sloupu, hlávka zelí a kapusty, hlavička špendlíková a hřebíková. Nicohlav je hřeb bez hlavy. Zelná rostlina slove hlavatice, protože dostává hlávku, když dorůstá.

Co není v hlavě, bývá v nohách. Svémyslný svou hlavu má. Kde není hlavy, není řádu. Kolik hlav, tolik smyslů. Tluč hlavou o stěnu, co si vytlučíš?

Ruka jest nejumělejší stroj lidského těla. Rukama konáme přemnohé práce: dobýváme

potravy, děláme oděv, stavíme domy a chrámy, kopáme rudy. Ruka vládne bujným koněm a řídí ohromného slona. Rukama také věci ohmatáváme, potěžkáváme. Jsme-li veselí, rukama tleskáme; truchlíme-li, rukama lomíme.

Rozeznáváme ruku pravou a levou. Pravici i levici měli bychom rovně cvičiti. Na ruce jest trojí ohyb: u ramenou, v lokti a u dlaně. U každé ruky máme čtyry prsty a jeden palec, na každém prstu jsou tři klouby. — Co jmenujeme hrst? co pěst? co dlaň?

Zahaleč mívá ruce založené. Pilnému vše od ruky jde. Kdo umí psáti, píše vlastní rukou. Dělník živi se prací rukou svých. Ruka ruku myje. Bůh nad námi ruku drží. Není zkrácena ruka Páně.

Na nohou stojíme, nohama s místa na místo se pohybujeme. V nohách jsou kosti nejsilnější; proč? — Nejdolejší část nohy jest chodidlo. Svršek chodidla nazýváme nárt, spodek plosku, zadek patu. Kost pod kolenama slove holeň, za níž jest lýtko; nad kolenama jsou stehna. Kolik prstů máme na nohou? — Stůl, stolice, postel mají také nohy.

Zvolna se procházíme, co noha nohu mine. Váhavý nohy vleče. Rovnýma nohama přikop se přeskakuje. Husa o jedné noze stává. V nohy se dal, praví se o tom, kdo utekl. Skoupý k almužně má lenivé nohy.

59. Smyslové.

Smyslů počítáme pět: Zrak, sluch, čich, chut a hmat. Zrakem spatřujeme kolem sebe díla Boží; zrakem rozeznáváme podobu, barvu a velikost věcí. Bez světla viděti nemůžeme. Zblízka věci lépe vidíme nežli zdaleka. Zrak nás někdy klame. Vzdálené věci zdají se nám býti menší. Slunce a hvězd nevidíme v jejich pravé velikosti. Jedeme-li na voze nebo na lodi, zdá se, jako by stromy, břehy a jiné věci na zad ubíhaly. Přímá hůl, strčíme-li ji do vody, zdá se, jako by byla zlomena. Skrze skla zvětšovací vidíme věci zvětšené, skrze zmenšovací spatřujeme je zmenšené.

Zrak si kazí, kdo na výsluní, za šera neb za soumraku čítá, píše, šije, a také kdo se do světla dívá, kdo v prachu a v kouři zůstává, kdo si oči příliš mne neb mačká.

Sluchem rozeznáváme hlasy a zvuky. V kostele slyšíme slovo Boží, zpěv a hudbu; ve škole posloucháme vyučování.

Co rozeznáváme čichem? co chuti? a co hmatem?

Abychom si nekazili sluchu, nestavme se, když toho není třeba, blízko silného hřmotu, jako je střelení, bouchání a skřipání. Nerýpejme si špičatými věcmi v uších. Nečinnme toho ani v nose, a nestrkejme drobných věcí do uší ani do nosu.

60. Pokrmy a nápoje.

Tělo živíme pokrmem a nápojem. Kdo nemírný jest v jídle a pití, ten sobě na zdraví škodí. Zkažených pokrmů a nezralého ovoce požívati nesmíme. Také nemáme ničeho jísti, čeho neznáme. Jsou mnohé věci jedovaté, a těmi bychom se otrávilí. Známe jedovaté byliny a houby. Říká se: Mnoho medu, pramen jedu, t. j. sladký, i sebe chutnější pokrm může býti škodlivý tomu, kdoby ho často a nemírně požíval.

Nejzdravější nápoj je čistá, pramenitá voda; ta spolu se slinami rozpouští pokrmy a pomáhá jich zažívati. Na horká jídla, anebo jsme-li uhřati, nepíme studené vody, leč za hodnou chvíli.

Starším a pracujícím lidem bývá pivo a víno nápojem posilujícím, když je střídě piji. Kořalky neměl-by nikdo za nápoj užívati.

61. Mytí a koupání.

Čistota těla zachovává se mytím a koupáním. Potními dírkami vychází z těla mnoho páry. Špina zacpává dírky potní a nepropouští par. Při koupání jest potřebí opatrnosti. Ne-koupejme se brzo po jídle, ani dokud jsme uhřati;

také se nekoupejme na nebezpečných místech. Bez dohlídky rozumnějších lidí ať malé děti do vody nechodí.

Nastuzení způsobuje nejednu nemoc; proto rodiče a učitelé radívají dětem, aby se nestavěly do průvanu, zvláště dokud jsou zahřaty, aby nechodily ze zimy k horkým kamnům, nebo z horka do zimy. Také jest nezdravé, když někdo, jsa uhřat, v chladu si hoví.

V chůzi nepřeháňuj se,
v průvanu nezastavuj se,
v chladu nevysvláčeš se.

62. Oděv.

Oděv kryje naše tělo, chrání nás před zimou, větrem a deštěm. I v oděvu sluší čistotnosti šetřiti, zvláště v prádle.

Těsný i příliš teplý oděv je zdraví našemu odporný. Roční časové vždy jiného a jiného oděvu vyžadují. Na hlavu schvaluje se lehčí, na nohy a život teplejší oděv. Pod teplou čepicí hlava se potí a vlasy se paří; z toho bývá bolení hlavy a v pozdějším věku oprchávají a řidnou vlasy.

Musí-li kdo oblékati šat neb prádlo po nemocných, nečin toho dříve, pokud nebylo všecko vyčištěno a vypráno.

63. Vzduch a oheň.

Ke zdraví zapotřebí jest čistého vzduchu. Nejčistší vzduch bývá v širém poli na výsluní, kde je hojnost palouků, ovocných stromů a křovin, anebo na blízku lesů a hájů. Proto vycházíváme za jasného dne na procházku, abychom v čistém vzduchu pookřáli.

Ve světnicích, kde jest vlhko, kam se dým z kamen tlačí, aneb kde pobývá mnoho lidí, vzduch se kazí a dýchání se obtěžuje. Takové příbytky mají se často provětrávati, aby se škodlivé výpary vytratily. Také není radno, silně páchnoucí květiny chovati přes noc ve světnici.

Oheň jest veliké dobrodiní od Pána Boha. Bez ohně nemohli bychom sobě ani pokrmů strojiti, ani příbytků svých osvětlovati, ani vytápěti. Bez ohně by také kovy neměly pro nás žádné ceny. Ale kdo s ohněm zachází, musí býti opatrný. Neopatrnému může býti oheň nebezpečný a záhubný. Nebo požár, vznikne-li kde, stravuje domy, ano i celá města a vesnice v popel obrací. Opatrný hospodář přihlíží k tomu, by se nechodilo s holým ohněm na půdu, na stáje, ani do stodol, kde jsou věci snadno zápalné. Říká se: Oheň jest dobrý služebník, ale zlý pán.

64. Duše lidská.

Tělem našim vládne duše nesmrtelná. Bez duše nemohli bychom viděti, slyšeti, číti, cítiti, chutnati, ani se pohybovati. Bez duše jest tělo mrtvo.

Pozorujeme a poznáváme věci a rozeznáváme je od sebe; máme rozum.

Co jsme viděli a poznali, pamatujeme a rozpomínáme se na to; máme paměť.

Co cítíme a myslíme, oznamujeme jiným řečí, a tomu, co nám zase jiní povídají, porozumíváme.

Můžeme činiti vždy, co dobrého jest, a nikdo nás nemůže nutiti, abychom konali co zlého; máme svobodnou vůli.

Jest-li jsme něco dobrého vykonali, cítíme radost, pakli něco zlého, cítíme strach; máme svědomí. Víme také, že nic není ze sebe, a že všechno má počátek od Boha.

Vychováváním a vyučováním stáváme se lepšími a v dobrém dokonalejšími. Rodiče a učitelé vedou děti ke všemu dobrému z povinnosti k Bohu a z lásky k dětem. Kéž by i děti byly poslušny z lásky k Bohu a z lásky k svým vychovatelům! Bůh dobré skutky odměňuje zde na světě, i po smrti v nebi. Písmo svaté praví o nebi: „Oko toho nevidalo, ucho neslychalo, ani na srdce lidské vstoupilo, co připravil Bůh těm, kteříž ho milují.“

65. Živočichové.

Živočichové čili zvířata cítí, vyživují se a mohou se pohybovati, kam sami chtějí. Potravu přijímají hubou. Všecka zvířata od narození svého rostou. Některá dosahují náramné velikosti, jiná jsou zase tak malounká, že jich ani pouhým okem spatřiti nelze. Na těle zvířecím rozeznáváme hlavu, trup a okončiny. Zvířata mají také smysly: vidí, slyší, chutnají, čenichají a cítí. — Pán Bůh stvořil zvířata lidem k úžitku a k radosti.

66. Pán Bůh živí všecky tvory.

Ovečky skákají po lučinách,
včeličky létají po květinách.

Ptačata šveholí po celý čas,
po háji, po poli slyšet jich hlas.

A Pán Bůh se dívá s nebe dolů,
jak slastí oplývá vše pospolu.

I rosičku čerstvou na zem leje,
každému stvoření radost přeje.

67. Zvířata čtyrnohá.

Čtyrnohá zvířata jsou ze všech zvířat nejdokonalejší. Mají pevné kosti, červenou teplou krev a dýchají plicemi. Tělo jejich pokryto jest

chlupy, vlnou, štětinami nebo ostny. Některá z nich chovají se v domácnosti, a některá přebývají na polích a v lesích. Čím se živi čtyřnohá zvířata? Jaký úžitek máme od domácích, a jaký od polních nebo lesních zvířat?

68. Kůň.

Kůň je zvíře domácí. Pěknou postavou svou vyniká nade všechny čtyřnožce. Čelo má široké, oči veliké i bystré, uši končité. Ušima na všechny strany pozorně stříhá. Krk koňský jest dlouhý a na hřebeně hustou hřívou porostlý. Na štíhlých nohách má kůň kopyto nerozpoltené a proto se jmenuje jednokopytníkem. Ocas dlouhými žíněmi porostlý dosahuje až na kotníky. Srst koňská jest krátká, barvy rozličné. — Nejlepší a nejzdravější obrok koňům jest seno a oves; mimo to se krmí také travou, jetelem a slanou.

Kůň je zvíře silné, rychlé a povolné. Při vozbě i při jízdě vodí se uzdou, která se mu klade do huby. Kůň, s kterým se tvrdě nakládá, stává se zlým a svéhlavým. Děti nemají se svévolně ke koňům přibližovati, ani se jich dotýkati. — Od koně máme žíně na smyčce, na síta a do polštářů, kůži na řemeny, tuk na mazání a kosti na rozličné věci. Masa koňského u nás nejíme.

Osel podobá se koni, ale jest menší a má dlouhé uši. Osel je zvíře skrovné a vytrvalé; chodí velmi opatrně, a proto ho užívají v horách k jízdě a k nošení břemen.

69. Koňské barvy.

Podle barvy zveme koně
vrané, popelavé, broně,
plavé, tigry, myšky,
rysky, hnědé, lišky,
jablečáky a siváky,
višnáky a plesniváky.

70. Ovce a koza.

Ovce i koza jsou čtyrnohá domácí zvířata a počítají se ke dvoukopytníkům. Naše ovce má čelo klenuté, rohy obyčejně na zad do kotouče svinuté a nos zahnutý. — Koza má čelo úzké, rohy hranaté, do zadu ohnuté a na bradě vousy. Ovce má po těle vlnu, koza chlupy. — Ovce je zvíře bojácné a trpělivé, žije nejraději ve stádech a chová se v ovčincích. V zimě krmí se senem a v létě se pase; k lízání dává se jí sůl. — Z ovčí vlny dělají sukno a rozličné jiné látky na oděv. Mimo to máme od ovce mléko a maso na potravu, vydělanou kůži na kožichy, lůj na mýdlo a na svičky, střeva na struny a paznehty na klich.

Koza je hbitá, ráda leze po stráních a po skalách. Ohryzuje mladé proutky se stromků a s křovin, a proto se nesmí pouštět ani do sadů, ani do mladých lesů. Ačkoli je mlsná a vyběravá, přece se spokojí v zimě hrachovinou a suchým listím. — Koza bývá často jediným bohatstvím chudých rodin, ježto se živí mlékem jejím. Maso a lůj dobře se spotřebují. Kůži vydělává jirchář.

71. Pes.

Některá čtyrnohá zvířata mají silné ostré zuby a živí se masem. Říkáme jim šelmy. K šelmám náležejí také pes a kočka. Pes má přední zuby malé, ale špičáky dlouhé. Drápy na nohou jsou tupé a krátké. V domácnosti zvyká pes všelike potravě, které požívají lidé. Velikost, barva a srst psů jest rozličná. Známe štíhlé chrty, ohaře s dlouhýma ušima, kudrnaté pudly, huňaté pinče, tupohubé mopsíky, silné řeznické hafany a bystré psy ovčácké.

Pes je zvíře učelivé, rád s člověkem obcuje a jest nejvěrnějším jeho služebníkem. Hlídá dům, střeží stáda a s lovcem slídí do zvěři. Silnější psy zapřahají také do vozíků a saní; ale nemá se jim více nakládati, než mohou utáhnouti. Pes podroben jest velmi

nebezpečné nemoci, která se jmenuje vzteklna. Kdo psy chová, má je příhodně krmiti a chrániti před krutou zimou i před přílišným vedrem. — Děti nemají psů dráždit.

Liška a vlk jsou šelmy, a podobají se psu podle těla a podle zubů.

72. Mopsík a Lešan.

Mopsík. V dešti a větru, jako ty,
nechtěl bych já běhati!

Lešan. U kamen zde dřepěti
sluší jenom štěněti.

Mopsík. Já si v pokoji rád hovím.

Lešan. Já rád na poli zvěř lovím.

V zimě i v létě pole a háj
zdály se Lešanu jako ráj;
na peci Mopsík líhal a spával,
sotva že za dne k obědu vstával.
Lešan byl stále zdráv a vesel:
nemocen Mopsík často ležel.

73. Kočka.

Kočka také se chová v domácnosti. Drží se více domu, nežli člověka. Má hlavu zakulatělou, tlamu krátkou s vousy dlouhými. Jazyk má drsný skoro jako pilník. Zuby a drápy jsou velmi ostré. Srst je hustá a jemná, barvy rozličné. Kočka našlapuje na prsty, při

čemž se drápy země nedotýkají, aniž se otupují; proto jest chůze její velmi tichá. Kočka je hbité, falešné a mlsné zvíře; za dne ráda spí a v noci vychází na lup. Živí se masem myši, krtků, ptáků a ryb; žere také chléb, mléko, máslo a sýr. Kožešina kočičí jest dobrá, dělají se z ní kožichy, rukavice a rukávniky. Největší dravá zvířata horkých krajín, lev a tigr, podobají se kočce.

74. Kocourek a veverka.

Ondy v dobré hodině našel Mourek, mladičký kocourek, ořech v šupině. K mlsání nelíný kousne do šupiny, a hned ořech odhodí a to zlostně prohodí: „Fi, to hořké jako jed! to se mi nehodí za oběd.“ — Po rozmrzelém kocourku ořech našla veverka, a ta čiperka hned jej béře do pazourků, kouše, šupinu oloupá, kousne do skořápky, až to chroupá. „Co to? kámen? kámen těžší bývá. Anebo ten tvrdý výlupek ještě něco v sobě skrývá, a to snad mi bude vděk? Lehký jest a zdá se dutý býti. Mám se dáti odstrašiti hořkou šupinou a tvrdou skořepinou? Nač pak mám já zoubek zdravý? Co v něm vězí, zkusím na krátce: s chutí dám se do práce!“ — Vesele to veverčice praví, louskne, opět louskne, a hle, chutné jádérko vylouskne. — Kdo byl moudřejší? a kdo lenivější?

75. Ptáci.

Ptáci místo huby mají zobák a místo předních nohou křídla, kterými ve vzduchu létati mohou. Odění jsou peřím. Časem jim vypadává staré peří, a místo něho narůstá nové; říkáme tomu, že pelichají. Ptáci dělají si hnízda a snášejí do nich vejce, z kterých se líhnou mladá ptačata. Někteří ptáci živi se zrním, jiní hmyzem anebo masem jiných zvířat.

Které ptáky chováme v domácnosti pro vejce, pro maso, anebo pro peří? Kteří ptáci žijí v našich zahradách, na polích nebo v lesích?

76. Jeníček a hnízdo.

Malý Jeníček, hodný hošíček, našel hnízdo vloni na jabloni a v něm hezká ptačátka. Sotva ho spatřila mladátka, strachy se třásla a sípala, jak by o pomoc volala. Staří přiletěli, obletovali, ach! tak žalostivě pokřikovali: „Ó dobrý Jeníčku, slituj se trošičku, nebež nám dělátek, ubohých holátek!“ — Jeníček ptáčkům rozuměl, s jabloně slezl a odešel; ptáčkové zazpívali, hoškovi děkovali.

77. Slepice.

Slepice jest domácí pták. Na hlavě má červený zoubkovaný hřeben a na spodní čelisti laločky. Peří její je řídké a pestré. Slepice

zůstává nejraději na zemi, protože má krátká křídla a tělo k létání neobratné. Krmí se zrním; žere také hmyz a červy, jež si ze země vyhrabuje. Slepice snáší do roka více než sto vajec. Jestli se jí vejce v hnízdě nechají, vysedí je. Kuřátka, jak se vylíhnou, hned umějí běhati a žrání. Kvočna je vodí a jest o ně velmi pečlivá, i svolává je úzkostlivě, jsou-li v jakém nebezpečení. Vejce i maso slepičí jsou člověku výbornou potravou.

Kohout je větší a statnější než slepice, má delší hřeben, skvělejší peří a dlouhý srpovitě ohnutý ocas.

Podle zobáku a nohou podobá se slepici páv, krocán, holub, na poli koroptev a křepelka, v lese bažant.

78. Bílá holubička.

Aj holubičko, jak jsi milá,
vždycky čistotná, pěkná bílá!
Chci si, jako ty, hledět čistoty.

79. Chlapec a kanárek.

„Dobré jitro, můj žlutáčku! nesu něco do zobáčku. Křehký písek, co sníh bílý, rozplývá za malou chvíli kanárkovi v hubince a chutná mu sladince. Hádej, hádej, co je to, uhodneš-li, dám

ti to.“ — A kanárek přiskočí, pozamhouří hned oči, pozdvihne nožičku, drbe si hlavičku, velmi se zamyslí, pohádku přemyslí, náhle pak zapěje: „Lili li lili!“ — Hošík se zasměje: „Ptáček se mýlí! Arci že bílý je kvíteček lilije, není však sladký tak jako můj dárek, zná jej kanárek. Poslouchej, milánku, opáčím hádanku: Křehký písek, co snih bílý, rozplývá za malou chvíli kanárkovi v hubince a chutná mu sladince. Ví-li mlsáček, co je to, dám mu to.“

A žlutý ptáček pozdvihne nožičku, drbe si hlavičku, velmi se zamyslí, pohádku přemyslí, náhle pak zapěje: „Ky ty to lípy!“ — „Co?“ hoch se zasměje, „kvítí že z lípy? Ptáček se mýlití ráčí; můj ten dárek nad květy z lípy je sladší, zná jej kanárek. Poslouchej, milánku, opáčím hádanku: Křehký písek, co snih bílý, rozplývá za malou chvíli kanárkovi v hubince a chutná mu sladince. Ví-li, mlsáček, co je to, dám mu to.“ — Po třetí ptáček pozdvihne nožičku, drbe si hlavičku, moudře se zamyslí, pohádku přemyslí, zobáčkem títá, jazýčkem sípá: „Cuky ty fili!“ — „Cukr to bílý, uhodl's, na!“ a pacholíček bílý cukříček ptáčkovi dá.

80. Husy a kachny.

Po slepici nejužitečnější domácí pták jest husa; chová se hlavně pro peří a pro maso. Má dlouhý krk a veliká křídla. Nohy husí jsou krátké a prsty na nich srostlé plovací blankou; proto se počítá husa ku plovacím ptákům. Celé tělo jest pokryto hustým, čistě bílým

peřím; jen některé bývají také popelavé nebo strakaté. Husy se několikrát do roka podškubávají. Husa se krmí zrním, ráda se pase a i ve vodě si hledá potravu.

Divoké husy mají zobák a nohy žlutočervené a peří šedé. Žijí v hejnech na rybnících; ale na podzim se stěhují v klikatých řadách do teplejších krajín.

Kachna má zobák ploský a jest menší než husa. Chodí kolíbavě, ale plave velmi hbitě. Velmi je žravá, potápí se dobře pod vodu a lapá jikry, pulce, drobné ryby a jiná zvířátka vodní. Za vlhkého počasí čistí zahrady i zelnice od dešťovek a od plžů. Maso kachní jest chutné; peří kačeního užívá se jako husího. — Na lukách a na polích dělají husy i kachny škodu, protože zplouhávají trávu a oštipují obilí.

Divoká kachna hnízdí v rákosi; na hlavě a na krku má peří tmavozelené. U nás žije s lyskou a s potápkou na rybnících.

81. Liška a kachna.

Liška. Kmotříčko kačíčko! proč tak daleko ploveš po rybníce? mé oko tebe nevidí více; chci se na něco ptáti, ach, sama musím u břehu státi!

Kachna. Ó paní liško! chytrá vy jste, sama si pomoci vizte! sama jste opatrná, má rada je chatrná.

Proč asi kachna při té náhodě zůstala daleko na vodě?

82. Vrabec a vlaštovka.

Dva malí ptáci přebývají rádi při obydlí lidském, vrabec a vlaštovka. Oba se často ubytují pod jednou střechou; ale není sousedův rozdílnějších. Vlaštovka vždy je uhlazená a čistotná, jako způsobná panenka; vrabec bývá rozcuchaný a ušpiněný, jako nedbalý kluk. Rozdílná jsou také jejich hnízda. Vlaštovka dělá své obydlí sice jen z bláta, ale tak úhledně, že vyhlíží jako vinný hrozen, a lůžko v něm jest pěkně urovnáno. Vrabčí hnízdo jest nesrovnaný vích ze slámy a ze smetí. Vrabec někdy i vlaštovku z vlastního hnízda vypudí a sám se tam usadí. Vlaštovka neustále chytá hmyz lidem i zvířatům obtížný; vrabec sice také z jara sbírá housenky a červy, ale nechá jich, jak mile jen se pšeničná zrna počnou nalévatí. V zahradě sám první smlsá zralé třešně a z hroznů si vybírá nej-
sladší zrna. V zimě jest dotěravý na dvoře a u stodol, a kdekoli se zrnka sypou, přiskakuje a potutelně volá na hospodáře: „Strýc! strýc!“

83. Ptactvo tažné.

O jeseni stěhují se od nás milí ptáčkové, kteří na jaře a v létě líbezným zpěvem nás obveselovali. Oděničko jejich jest lehké; tuhé zimy snesti by nemohli. A kdež pak by pod sněhem mohli najíti červíčka neb zrnéčko, kterými se živi? Odkud by vzali snídaníčko, oběd, svačinu a večeři?

Když tedy počnou váti větrové od severní strany, táhnou naši milí ptáčkové do teplejších krajín, kde jim Pán Bůh stoleček připravil. Táhnou přes hory a doly, přes potoky a řeky, ano i přes široké moře daleko, daleko od nás. Nikdo jim neukazuje cesty; sami se vydávají na dalekou pouť. Ale než krajinu naši opustí, obletují známé příbytky, pole a zahrady, jako by se s nimi loučili, až pak mladí i staří vespolek se shromáždí a odletí pryč!

Vlaštovky, jiřice, konopy, konipásci, slavici, pěnice, stehlici, červenky, třasořitky, skrívani, jikavci, pěnkavy, žluvy a špačkové ubírají se od nás. Mnoho jich ovšem zhyne na daleké cestě, ale větší díl jich dochází přece svého cíle.

Když pak jarní slunce znova počíná u nás hřáti, vracejí se zase nazpět. Vlaštovice vyhledá si staré své hnízdo pod střechou, pěn-

kava vysoký svůj strom, slavík a pěníce své křovi, a počínají libezné své písňe.

Ale jak předvídají zvířátka nerozumná, že v našich krajinách zase najdou potravu? Laskavý Stvořitel vstípil jim to do srdéčka.

84. Skřivánek.

Co tě, skřivánku, ze sna budí?
 co tě tak časně z lůžka pudí?
 Ještě slunéčko za horou dlí,
 ještě hovi si dobrý i zlý.
 Koho tak vroucně zpěvem slaviš?
 kam se ubíráš? kde se staviš?
 Ach, ty se tratiš mému zraku,
 již tebe vidím jen ve mraku.
 Ptáčku milý, jen vzhůru se nes
 nad pole, stráně, města i ves.
 Výše a výše k obloze spěj
 a zpěvem chválu Tvůrci vydej!

85. Čáp.

Čáp náleží také k tažným ptákům. V létě přebývá u nás; v srpnu a v září stěhuje se přes moře do teplé Afriky, kdež naň čeká hojnost potravu na bahnech opadlých řek. K nám se vrací v měsíci březnu. Dělá si hnízdo z proutí a z drnu na věžích, na domech

a. na okleštěných stromech. Rád se prochází po lukách a pobývá při kalužinách. Lapá žáby, ještěrky, hady, kobylky, myši a jiná škodlivá zvířata. — Čáp k lidem jest přítulný, a proto bývá v dědinách vítaným hostem.

Čáp má nohy velmi vysoké, krk štíhlý a zobák dlouhý; ale tělo jeho jest útlejší než tělo husí. Peří jest bílé, křídla černá; zobák a nohy žlutočervené.

86. Čáp a kočka.

Jednou přikradla se kočka po střeše k hnízdu čapímu, aby ulovila vrabce, kteří se tam uhníždili. Vrabčata pískala strachem. Čáp s hořejšího hnízda pokojně se díval na kočku a pozoroval každé její hnutí. Když pak skočiti chtěla na vrabčika, klofnul ji zobákem tak, že se skoro omráčená se střechy svalila. To jí mělo poučiti, aby chytala raději myši, ale ptáků aby nechala na pokoji.

87. Žáby, ještěrky a hadi.

Žáby žijí ve vodách i na suchu, jsou bezocasé a mají čtyry nohy. Mladá žábata mají rybí ocásek, a později dostávají maličké nohy; říkáme jim pulci. — Rosnice jest žabka zelená, přebývá na stromech, a křikem svým zvěstuje dešť.

Žába vodní čili skokan žije v stojatých vodách, kdež kuňká a křehoce. Stehénka její se jedí. — **Ropuchy** čili prašivé žáby mají tělo naduřené a přebývají na vlhkých místech. Žáby i ropuchy v podzímku zalézají do bahna nebo do země a přespávají tam zimu.

Ještěrky mají tělo štíhlé a čtyry nohy. Zůstávají v děrách a na místech travnatých a rády se vyhřívají na slunci. Živí se hmyzem, člověku neškodí. Zimu přespávají v zemi anebo v dutinách stromů.

Hadi mají tělo dlouhé, drobnými šupinami pokryté; noh nemají a jen po zemi se plazí. Jazyk jejich jest rozštěpený. Někteří hadi mají duté, pohyblivé zuby, z kterých při kousnutí do rány vpouštějí jed. Uštknutí jedovatého hada jest nebezpečné.

U nás žije jedovatá zmije v lesích na místech výslunných; má šupinatou hlavu a černou klikatou prouhu na hřbetě. **Užovka** jest delší než zmije, ale jedu nemá. **Slepýš** také nikomu neuškodí.

88. Ryby.

Ryby mají červenou studenou krev a žijí ve vodě. **K dýchání** mají žábry, které jsou přikryty skřelemi. **Místo noh** mají ploutve.

Tělo jest pokryto slizkými šupinami. Ryby jsou zvířata hltavá; živi se nejvíce hmyzem, některé také rostlinami. Hlasu ryby nemají. Maso rybí jest chutné a živné; z velikých ryb užívá se také tuku a kostí. Některé mořské ryby prodávají se sušené i uzené, a některé v soli nakládáné.

Kapr chová se pro chutné maso v rybnících. Hubu má malou a tělo tlusté; žere nejvíce částky rostlinné. Štika má hlavu podlouhlou, tlamu ploskou i širokou s četnými ostrými zuby; velmi jest žravá, hltá slabší ryby a jiná vodní zvířátka. Maso její velmi jest chutné. — Které ryby žiji ještě v našich potocích, rybnících a řekách?

89. U rybníka.

Kamkoliv mé oko patří,
živoci se zjevují;
nad zrcadlo vodní kapři
z rybníka vystřelují.
Vody v horách těší pstruhy,
v nížinách — hlavatice
mřenky živí malé struhy,
potok hostí bělice.
Z řeky někdy úhoř hladký
výmyká se na palouk
vábí ho snad hrášek sladký,
čili muška, čili brouk?

90. Hmyz a červi.

Dobrotivý Bůh pečuje laskavě o všechny tvory; proto stvořil nescíslné množství hmyzu a červů, kterými se jiná zvířata živí.

Hmyz má šest noh, dvě nebo čtyry křídla a na hlavě tykadla a makadla, jimiž se věci dotýká.

Včely chovají se v oulech; připravují vosk a z kvítků snášejí med. V každém oule žije pohromadě jeden roj a má jednu matku. — Včely jsou nám příkladem pilnosti, pořádku a čistotnosti.

Zmotýlů nejužitečnější jest bourec čili hedvábník, jehož bělavá housenka se zapřádá v tenouká vlákna. Předivo to jest hedvábi, z kterého se dělají vzácné lesklé tkaniny. Housenka bourcova žere listí morušové.

Chroust čili babka je hmyz velmi škodlivý; pondrava jeho žije čtyry léta v zemi a rostlinám ožírá kořínky. Krtkové, vrány a kavky pomáhají hospodáři a zahradníkovi hubiti tyto nemilé hosty.

Červi žijí buď ve vodě anebo na místech vlhkých; někteří žijí i v těle jiných živočichů. Mají tělo dlouhé a stažitelné. — Dešťovka žije v zemi a škodí rostlinám. Píjovice má tělo ploské a přebývá ve vodě.

91. Mravenec.

Aj ty malý mravenečku! co to neseš v tom ranečku? při takovém pospěchu nepřeješ si oddechu! — Ó ty stvořeníčko malé, jak jsi pečlivé a dbalé o svůj krátký živobyť, o pokrm a o svůj byt! — Rovně pilní druzi tvoji všickni skrovné síly pojí, dělajíce vespolek zároveň svůj úkolek. — Vše se hbitě pohybuje, žádný v ničem nechybuje, každý sílu namáhá a druhému pomáhá.

Malé, spojené však síly
k žádoucím vedou cíli.
Této pravdě, milé dítě,
mraveneček naučí tě.

92. Čmel a včela.

Bylo jaro a jasný den, včelky z oulu letěly ven; s květu na květ sedaly, plástve medu dělaly. Náhle něco zahlučelo, nedaleko zabručelo; — hluce přiletěl medojedný čmel, a do hádky hned se dal, včeličkám se vysmíval: „Hej, včeličky, jak se máte? hubené jste! jíte-li jed? kamž pak asi svůj dáváte pracně udělaný med?“ Včelka jedna se zastaví, čmelákovi odpoví: „„Ovšem že vy, čmeli, o mnoho jste tlustější, a proto také bujnější, než my malé včely; ale páni strýcové, jste vy břichopáskové, zvyklí sami všecko snísti! To vám málo dělá čest. Lidem práti, méně jísti, obyčej to včelek jest.““ — Po ní čmel zahovoří: „Blázen,

kdo se tak moří! Med i vosk když lidem dáte, což pak samy z práce máte?“ — Na to dobrá včela tak odpověděla: „„Rádost jistě velkou máme, když té naší píce nemocným poskytující, ke zdraví jim pomáháme; v kostele též ku chvále Boží voskové svíce pěkně hoří!““ — Tomu čmel se bujně smál a včeličky ptal se dál: „A kdo vám dá v zimě žráti, když nemůžete ven se bráti?“ — Na to praví sobcovi včelička čmelákovi: „„Kdo jinému také přeje, toho družiti neopustí; i nech cokoli se děje, Bůh naň bídý nedopustí.““ — Včelou zahnanbený čmel bruče dále odletěl. — Včely měly medu dosti, vosku také do hojnosti; každý oul úžitek dal, hospodář se radoval. — Po příhodě této přišlo druhé léto; bylo velmi deštivo, mlhavo a mrazivo. Pracovité včely málo který den sotva mohly ven, málo medu měly. — Hospodář to dobře věděl, pročež pomoci jim hleděl; potěšoval včeličky, zarmoucené dělničky: „Málo medu, málo máte, nyní já vám medu dám; vy mi ho zas jindy dáte, když ho nebudu mít sám.“ Tak byly včelky opatřeny, od hladu v zimě ochráněny. Ale co si počal asi čmelák v ony smutné časy? Hladu velmi mnoho snášel, nikdo mu jísti nepřinášel; zhubeněl a oslábnul a konečně — zahynul!

93. Rostliny.

Rostliny potravu přijímají kořenem ze země, listím ze vzduchu. Beze vzduchu, bez vody, beze světla a bez tepla žádná rostlina se nedaří. Rostliny rozmnožují se buď semenem

neb odnožemi a nebo řízky. Semeno v zemi klíčí a pouští dolů kořeny; vzhůru ze země vyháňají peň.

Stromy jsou největší rostliny; mají dřevnatý kmen, který se nahoře u větve rozkládá. **Z** větvi vyrůstají ratolesti; ty mají z jara pupence a z těch se rozvíjí listí a květ. **Z** květu vyvinuje se plodina a v plodině semeno. **P**lodina jedlá slove ovoce.

Máme stromy divoké a ovocné. **O**vocné stromy jsou plané nebo štěpné. **S**tromy divoké rostou v lesích a v hájích, a mají buď listí široké aneb úzké jehličí. **S**tromy dávají ovoce k potravě, dříví na stavení, k palivu a na rozličné nářadí, kůru na tříslu. **L**istí bývá také některým zvířatům za potravu.

Kře jsou menší nežli stromy a rozvětvuji se hned z kořene. **K**u křovinám počítá se réva, revis, angrešt, liska, hloh.

Zeliny nám jsou za potravu a pěstují se v zahradách, i na polích. **Z** řepy a z mrkve jíme kořen, z brukve košťál; ze zelí, z kapusty a ze salátu šťavnaté listí, a z okurek nedozralou plodinu.

Obilí jest největší dar **B**oží. **Z** mouky obilné připravují si lidé nejpotřebnější potravu. **P**eň obilný jest duté stéblo, na kterém vy-

růstá klas. Klas chová v sobě zrna. Z jaké mouky peče se chléb, a z jaké pekou se buchty a koláče? Z čeho se dělají kroupy a krupice? z čeho jáhly a z čeho slad? Které obilí jest nejlepší obrok koňům?

Hrách, čočka, fisoie a bob mají lusky; zrna jejich jsou výborným vařivem.

K okrase země a nám ku potěšení stvořil milý Bůh rozmanité květiny. Které květiny sázíme v zahradách, a které rostou na lukách a na polích? Kdy vijeme věnce z květin a ozdobujeme jimi oltáře?

94. Fialka.

V koutě tmavém, v trávě sprosté na jaře fialka roste; libá vůně z ní páchnoucí zastavuje mimo jdoucí, a ti hledají, až najdou kvítko, to pokorné jarní dítko.

95. Jabloň.

Jabloň jest ovocný strom. Štěpná jabloň pěstuje se v sadech, planá roste na mezích i v lese. Listí jabloňové jest obdélné jako vejce, na líci tmavozelené, na rubu bledé a plstnaté. Jabloň květe ku konci dubna anebo na začátku května. Má květ krásně bílý anebo

zarůžovělý. Jablka jsou kulatá, na obou koncích sploštělá a vůkol stopky prohlubená; jedí se čerstvá nebo sušená, a jsou pochoutkou mladým i dospělým. Dušená jablka slouží nemocným k občerstvení. V některých krajinách připravuje se z jablek chutný a zdravý nápoj, kterému říkají mest. Dříví jabloňové hodí se truhláři i soustružníkovi. V Čechách a na Moravě známe jablka mišenská, kožená, panská a mnohá jiná.

96. Lípa.

Lípa jest u nás nejkrásnější ze všech listnatých stromů. Má kmen tlustý a korunu hustou. Listy světl zelené jsou u stopky jako srdce vykrojeny. Lípa se sází v stromořadích, na hřbitovech, okolo kostelů a kaplí, na náměstích i na návších.

Tisícero vonných květů pokrývá v měsíci červenci košatou lípu. V tom čase jest na lípě veselo a hlučno. Na sta pilných včeliček sletuje se zde, sbírá a odnáší zásoby medu do úlů. Sem přiletují také bzučící čmeláci, útlé vosy i pestří motýlové, aby sobě pochutnali na sladké šťávě. Ve větvích prozpěvují od rána do večera veselí pěvci: sýkorka, pěnkava a sedmihlásek. A když přijde Boží neděle,

tuť i lidé přicházejí, aby pookřáli ve stínu milého stromu po těžké práci týdenní. Pod lipou u kapličky sedávají pobožné matky a modlí se za blaho svých dětí.

Odvar z lipového květu bývá dobrý lék churavým. Ze semena lipového může se tlačiti olej. Dřevo jest bílé, pevné a lehké, proto si ho řezbáři a soustružníci velice váží. Spáleno na uhlí, hodí se ku kreslení; také se z něho dělá střelný prach. Lýko jest pevné a jemné; dělají z něho provazy a rozličné pletivo. Čerstvé listí jest výborná píce domácímu dobytku, zvláště ovcím.

97. Jedle, smrk a borovice.

V Čechách, na Moravě i ve Slezsku skoro všecky vrchy a pahorky porostlé jsou černými lesy. V těchto lesích rostou nejužitečnější chvojnaté stromy: jedle, smrk a borovice.

Jedle a smrk jsou naše nejvyšší stromy vzrostu přímého. Smrk má kůru červenohnědou; špičaté jehličí roste na různě po větvičkách. Šišky jsou dolů obráceny. Jedle hned na pohled rozeznává se od smrku šedou korou a ploškým jehličím, které ve dvou řadách z větviček vyrůstá. Šišky stojí vzhůru.

Borovice není ani tak vysoká, ani tak štíhlá jako smrk a jedle. Má kůru červenavě žlutavou. Jehličí borové jest delší a vyrůstá po dvou jehličkách z jedné pošvy.

Z kůry chvojnatých stromů roní se pryskyřice, z které se připravuje bednářská smůla a kolomaz. Bílé a vyschlé pryskyřice, která se nalézá v mraveništích, užívá se také za kadidlo.

Dříví potřebuje se k pálení, pak na klády, na prkna, na latě i na dužiny u rozličných řemeslníků. Kůra jedlová i smrková slouží za tríslo k vydělávání koží. — Semeno ze šišek vylupuje ráda křivonoska i veverka.

98. Borový stromeček.

Borový stromek v zeleném háji v lednu i v máji od hlavy do paty jehličí měl šaty. Na ně si častěji stěžoval; onehdy hlasitě žaloval: „Všickni sousedé moji listí mají zelené, hebounce uhlažené: já jen mám jehly pichlavé a špendlíky žlutavé každý se mne bojí. Bodejž zejtra ráno listí zlaté bylo mi dáno!“

Na noc usne stromeček a má tichý spáneček: a hle, ráno stal se div: přebohaté listí zlaté dostal stromek na odiv. Vesele výská, vesele jáásá, a po háji pyšně hlásá: „Teď mi se, sousedé, nevyrovnáte; vy jen sprosté listí máte: já mám přebohaté šaty zlaté!“

Zapadá slunce za horami, tulák se běře huštinami; pytel má veliký v zadu, napřed vousatou bradu. Vida zlato, se zasměje; nekupuje, olupuje. Darmo stromek prosí, škůdce neuprosí: vousáč nedbá na to, do pytle schovává zlato, a zbohatlý nenadále s pytlem běře se dále.

Stromeček se do pláče dá, srdce mu žalem usedá: „Ach,“ praví, „teď se stydím, docela holý sám se vidím. Bodejž jen zejtra ráno listí ze skla bylo mi dáno!“

Na noc usne stromeček a má tichý spáneček. A hle ráno stal se div: stromek má zas na odív listí skleněné, krásně barvené; na sebe se dívá, jiným stromkům se vysmívá, a po háji pouští hlas: „Aj, kdo z vás šaty má jako já, pěkné skleněné, krásně barvené?“

Dokud slunéčko jasně svítí, stromek až mílo se třpytí: než nastojte, vítr nastane, lesem prudce provane, přileť jako blesk a hrom, tam kde se pyšní skleněný strom, a hned listí skleněné v trávě leží roztráštěné.

Stromek se do pláče dá, srdce mu žalem usedá: „Ach,“ praví, „teď se stydím, celý porouchaný sám se vidím. Bodejž jen zejtra ráno listí hebkější bylo mi dáno!“

V noci stromeček vyspává, ráno časněji povstává, a hned oči smutné čistí; dostal zelené, hebké listí. Znovu pouští hlas, a se vychloubá zas: „Hleďte, všem se vám nyní vyrovnám; jako vy mám listí zelené, hebké uhlazené!“

Ledva to dopoví stromeček borový, koza přichází bradatá, a s ní mlsná kůzlata. Všecky se vůkol umístí a snědí hebké listí.

„Ach má, žádost byla opičí! nechci již bohatého listí zlatého, ani skleněného, ani obarveného, ani hebounkého zeleného: chci jenom svoje jehličí!“

Smutné stromkovo usnutí, smutné bylo i prociťnutí. Ale když ve dne se na sebe dívá, vesele z novu se pousmívá.

V háji slyšeti hlasitý smích, ale stromeček zůstal tich. Již se nechlubil, ani slova nemluvil.

Proč pak v háji stromy se smály, jenž tam na blízku stály? Podivnou mocí stromeček v noci od hlavy do paty dostal zas nové šaty. Jaké pak asi? Listí jehličí; a ty nosí na věčné časy. A kdo tomu nevěří, nech si cestou naměří do háječku; najde tam samé špendličí na borečku.

99. Co jest bajka?

„Divná věc,“ řekne mnohý žáček, „zde čteme, že mluvili kocourek a veverka, kachna a liška, čmel a včela, ba i borový stromeček. To není možno! Kdož pak slyšel kdy mluvíti zvířata anebo stromy?“ — Zvířata a rostliny ovšem neumějí mluvíti, a vše, co se tu o nich vypravovalo, jsou jen smyšlené povídky čili bajky. V bajce uvádějí se zvířata, že mluví; ale to se povídá v podobenství.

Zvířata mají rozličné spůsoby a vlastnosti. — Právi se: Kočka jest mlsná, veverka čiperná a veselá, kůň bujný, pes věrný, liška chytrá vlk dravý, medvěd lenivý a mrzutý,

zajíc bázlivý, ovce tichá. Zvířata nemohou býti jinačí. Ale lidé mají rozum, a nikdo jich nemůže nutit, aby činili zlé, a — přece se někdy zpozdile a nehezky chovají. O takových lidech mluví se v příslovích: Chodí jako ovce a trká jako beran. Má zaječí srdce. Bude z něho hospodář, co z kozla zahradník.

Dobrá bajka jest podobna ořechu; jako ořech v šupině a v skořepině má zavřené jádro, tak i bajka má v sobě jádro pravdy — moudré naučení.

Čemu nás učí bajka o kocourku a o verve? Kdo se podobá včele a kdo čmelákovi? Kdo jest podoben borovému stroměčku?

100. Minerály.

Kovy jsou minerály těžké a dají se kovati. Zlato jest z nich nejvzácnější, železo nejužitečnější. Z kterého kovu dělají se rozličné nástroje? z kterého kotle? Ze kterých kovů biji se peníze?

Kameny jsou minerály tvrdé. Z vápence pálí se vápno, z pěkného mramoru dělají se sochy a sloupy, z křídlice tabulky, z pískovce mlýnské kameny a brusy, z křemene sklo. Žula jest zrnitý, pevný kámen, a hodí se k velikým stavbám.

Některé kameny jsou velmi tvrdé, průhledné, lesknou se jako sklo a mají pěkné živé barvy; říká se jim drahokamy. Český granát má barvu ohnivou, jako krev červenou.

Sůl jest preveliký dar od Pána Boha. Dobývá se ze země jakožto krušná sůl, anebo se vyvařuje ze slaných vod, které se na některých místech prýští ze země. Bez soli nebyly by naše pokrmy ani chutné, ani záživné. Máslo nasolené, maso i ryby v soli naložené dají se déle zachovati.

Kamenné uhlí kopá se v dolech. Užívá se ho k topení. Vytápějí se jím také kotle v dílnách, na parovozích a na parních lodích.

Uhlí máme, rudu máme,
z níž se kove srp a pluh;
strojů z ní si naděláme,
kterým žehná lid i Bůh.

101. Kdo obstarává pokrm a nápoj.

Rolník oře a seje na poli obilí všeliké. Zralé obilí ženci srpem žnou, anebo je sekají kosou. Hrsti pak vážou v snopy a odvázejí je do stodoly; v stodole je mlatici mlátí a čistí zrno.

Z obilného zrní mele mlynář ve mlýně mouku. **Z** mouky žitné peče se chléb, z pšeničné dělají se koláče, buchty, dolky a jiné moučné pokrmy. Pekaři pekou z mouky také housky, rohlíky, preclíky a jiné pečivo.

V zahradách pěstují zahradníci ovocné stromy a zeleninu.

Rolníci chovají též užitečný dobytek. Hospodyně ze smetany tluče máslo a z mléka dělá tvaroh a sýr. Řezník kupuje dobytek, poráží jej, stahuje kůži a vysekává maso na prodej. Také z drůbeže požíváme masa. Zvěřinář zase zvěřinu kupuje a prodává. Uzenář dělá uzenky, klobásy, jitrnice a jelita; též maso nasoluje a udí je. Rybáři chytají a loví ryby. Včelaři hlídají včely.

Sládek dělá z ječmene slad, ze sladu a chmele vaří pivo. Vinař lisuje z vinných hroznů most, z kterého se vykvasí víno.

Rolník z rána vstává k dílu,
nejprvé se pomodlí;
ostrí kosu, srp a pilu,
do práce jít neprodlí.
Potom oře, vláčí v poli,
seče, v parnu nelení,
sváží snopy do stodoly,
aby měl chléb týdně.

102. Kdo dělá oděv.

Mnohá zvířata mají samorostlé kožichy, a těch používá člověk, aby si z nich zpořídil oděv. Oděv dělají rozliční řemeslníci. Koželuzi a jircháři vydělávají kůže a kožešiny. Z vy-
dělaných koží švec šije obuv, kožišník kožichy a rukávníky, rukavičkář rukavičky. Z ovčí vlny přede se příze; soukenníci tkají z ní sukna; ze sukna krejčí šije šaty. Ze srsti králíků a zajíců dělá kloboučník klobouky. Barvíř mnohé látky barví na černo, na modro, na červeno, na žluto, na zeleno.

Košile šijí se z plátna; plátno dělá tkadlec z příze lněné. Punčochy tkají punčocháři, anebo pletou se jehlicemi po domácku. V továrnách dělají se látky bavlněné a hedvábné.

Oděv, stravu — měj dle stavu.

103. Kdo staví domy.

Lidé přebývají v domech. Při stavbě domu mnoho lidí jest zaměstnáno. Stavitel řídí stavbu a vyplácí mzdu řemeslníkům a dělníkům. Před stavbou zamlouvá si v lomech kámen, v cihelnách cihly, u vápenníků vápno, v lesích dříví. Na staveništi počnou se kopat základy. Z těch

vystupují zdi do výšky. Zeď jest dílo zednické. Kameníci přitesávají kameny. Tesaři staví krovy, pokryvači pokrývají střechy, truhláři dělají dvěře a rámy do oken; také kladou do světnic podlahy. Zámečníci okovávají dvěře a okna. Sklenáři zasazují do ráků sklo, hrnčíři staví kamna, zedníci bílí stěny, aneb je malíři malují.

Písku, vápna, kamení
potřebujem k stavení;
a když to vše máme,
do práce se dáme.
Pěkně zní kladívek tluk;
slyšte, slyšte: fuky, fuk!
Dejme si, jonáci,
záležet na práci!

104. O rozličném jiném zaměstnání.

Domácí dřevěný nábytek dělá truhlář. Sudy, bedny, kádě, vanny, putny, džbery a jiné dřevěné nádoby jsou dílo bednářské. Ve sklených hutích dělá se z křemene a ze soli sklo tabulové a duté. Ze železa zámečník kuje zámky, kliky, závory, závěsy a stežeje ke dveřím i k oknům, a klíče k zámkům. Kovář ze železa kove hrubší díla: radlice, sekery, kosy, srpy,

podávky, vidle, kladiva; dělá podkovy, i okovává vozy, pluhy, trakaře a kolečka, které kolář udělal. Sedlář a řemenář dělá na koně chomouty, pochvy, uzdy, ohlavce a řemeny. Provazník dělá provazy i biče a tká popruhy.

Z cinu a z olova slívá cinař konvice, lžice, svícný a talíře. Z mědi vytlouká kotlář kotle, mēděnce, pánve, hrnce. — Dražší jsou věci stříbrné a zlaté; ty dělá zlatník a také je vykládá drahými kameny.

K osvětlování příbytků a k čistění prádla přispívají mydláři. Od nich máme mýdlo a svíčky. Voskáři dělají svíčky z vosku. Svítíme také olejem a plynem.

Kupci a obchodníci kupují a prodávají zboží. Plavci plaví po vodách dříví, naložené na vorech a na lodích. Na velikých korábech přiváží se z dalekých krajín za mořem káva, bavlna a jiné zámořské zboží. Po železnicích rozváží se do měst, kde mají velkokupci sklady, a odtud je překupují jiní kupci.

Knihy tisknou knihtiskaři. Rytcové ryjí obrazy do kamene, do mědi neb do oceli, a tiskaři otiskují rytiny takové na papíře.

Malíři nápodobují lidi a vyobrazují krajiny. Sochaři tesají dlátem sochy.

Řemeslo — zlaté dno.

105. Den a noc.

Noc a den neustále se po sobě střídají. Den je světlý, noc tmavá. Milé jest podívání na východ slunce. Nejprvé se šerí, ponenáhlu svítá; jasná záře oznamuje příchod slunce, které pak jako ohnivá koule pořád výše a výše vystupuje na oblohu.

Mrak slunci zaclání; a když vítr oblaky přehání, běhá stín po polích. Každá neprůhledná hmota má za sebou stín. Mezi jitem a večerem jest poledne. — Kdy za dne bývá stín nejkratší? kdy nejdější?

Při západu slunce bývají někdy červánky; kraje oblaků často vyhlížejí, jako by byly obroubeny zlatem. Jak mile slunce zajde, ubývá denního světla; smráká se, tmí se; po večeru nastává noc. Po práci lidé odpočívají. Poklid a spaní jich posiluje.

I jiní živočichové spí. Jen šelmy dravé opouštějí v noci brlohy své a vycházejí na loupež. Těm podobní jsou lidé zlí, kteří vycházejí v čas noční, aby se do příbytků lidských vloudili a kradli. Bodejž raději ve dne poctivě pracovali! bodejž přemýšleli o zvelebení řemesla neb živnosti své!

Jako v poli tiché ovčičky, po nebi se pasou hvězdičky; jako pastýř měsíček je vodi. Jedna druhé nepřekáží, jedna druhé neuráží, každá po své cestě chodí. Zdali hvězdám vy se podobáte? zdaž vy, žáci, o pořádek dbáte?

106. Jaro.

V měsíci březnu počíná se jaro. Slunce vychází v šestou hodinu ráno a zapadá v tutéž hodinu na večer. Den a noc jsou sobě rovny, což nazýváme rovnodennost. Slunce hřeje, mrazy znenáhla přestávají; tráva a obilí ozimné počíná se zelenati. Fiala a jiné kvítky jarní zakvítají. Stromy dostávají mizu; větvičky pučí, a v dubnu i v květnu rozvíjí se listí a květ. Skřivánci první vyletují k obloze a obveselují lid svým srdečným prozpěvováním. Přelétaví ptáci se vracejí, dělají hnízda a nesou vajíčka, z kterých se líhnou mladí ptáčkové. Na lukách, v polích a v zahradách počínají se práce. Louky se uklízejí, krtičí kopky se rozhrabávají. Oráč oře, rozsevač zasévá jarní pšenici a žito, ječmen, oves, hrách. Zahradník vysazuje stromy a přesazuje z pařenišť na záhony všelike zeleniny. Včelař přehlíží včelíčky a otvírá jim oul. Po řekách ledu sproštěných plaví se drva v polenech a ve vorech. Kamkoli popatříš, všude se všecko hýbe v užitečné práci.

107. Léto.

Léto počíná se dvacátým prvním dnem měsíce června. Toho času vidáme o poledni slunce vysoko na nebi. Den jest nejdelsší a noc nejkratší. Tepla přibývá, až i země horcem prahne. V noci, když se vzduch ochladí, rosa občerstvuje rostliny. Na lukách dorůstá tráva a seče se. Přívalné deště o svatém Janu Křtiteli posilují trávu novou, která sluje pak otava. Klasy obilné se plní a zrají. Sekáči a ženci přiklepávají kosy a srpy, a pak sekají a žnou dozralé obilí, vážou je do snopů, dávají je do mandelů, a čeledín odváží požehnanou úrodu do vyprázdňené stodoly. Po strništích pasou se stáda dobytka, a hejno husí vesele kejhá, že se dočkalo klasů. O žních praví se, že jest ruka Boží otevřena; zde i onde dobrý rolník daruje snop z požehnání Božího chudobným, kteří pracovati nemohou.

K občerstvení člověka dozrává již také ovoce letní: jahody, třešně, višně, turanče, a v lese roste Boží dárek chudobným — houby.

108. Podzim.

Po létě nastává podzim čili jeseň. Slunce později vychází a dříve zapadá, a v měsíci září jsou dny a noci zase rovně dlouhé, jako na jaře. Vlaštovky a jiní tažní ptáci shromažďují se

a stěhují se od nás. Listí na stromech žloutne. V zahradách ještě květou jiřinky, na lukách jedovatý ocún. V sadech česá se zimní ovoce, na vinicích sbírají hrozny a lisují víno. S poli se sklízí řepa, zemčata, hlávkové zelí. Z lesů se vozí zásoba dříví na zimu. Rolník zaorává strniště a zasévá pšenici a žito na příští rok. Pro rozdíl od obilí setého na jaře, které se jmenuje jař, říkáme osení podzimnímu ozim.

109. Zima.

O vánocích počíná se zima a trvá až do jara příštího roku. Jako noci na počátku léta, tak jsou dni na počátku zimy nejkratší. Po-
větrí jest obyčejně studené. Voda zamrzá; místo deště padá s oblaků sníh a pokrývá střechy, pole a cesty. Za jasných a mrazivých dnů obaluje se stromoví jinovatkou, která se na slunci pěkně leskne a duhovými barvami mění, jako by byla skleněná. Podobnou jinovatinou potahují se skleněné tabule v oknách; teplé páry ve světnici srážejí se na studeném skle a proměňují se v pěkné ledovité obrázky všelikých nevidaných rostlin a listů.

Když pak jest noc nejdelší, slavíme památku narození Pána našeho Ježíše Krista. V chrámech se zpívá radostná píseň: „Narodil se

Kristus Pán, veselme se! z růže kvítek vykvět nám, radujme se!“

V zimě odpočívá země a probuzuje se teprve ze sna svého, když dává Stvořitel jarnímu větru váti. Toto probuzení na jaře podobno jest našemu budoucímu vzkříšení z hrobu. Nábožní naši předkové zpívali o velikonoci: „Vše obživlo stvoření skrze Páně vzkříšení!“

110. Čas.

Do roka počítáme 365 dní. Každý čtvrtý rok má o den více, a proto se jmenuje přestupný. Den má 24 hodin, a hodina 60 minut. Víme, kolik dní se počítá do téhodne. Umíme také jmenovati dni a měsíce, jak po sobě následují. Březen, duben a květen jsou měsíce jarní; červen, červenec a srpen letní; září, říjen a listopad podzimní; prosinec, leden a únor zimní.

Únor má v obyčejném roce 28 dní, v přestupném 29. Duben, červen, září a listopad mají po 30, ostatní měsíce mají po 31 dnech.

V který měsíc připadají vánoce? Kterým dnem počíná se nový rok?

V kalendářích jsou všechny dni do roka poznamenány. Na každý den připadá památka nějakého Svatého.

Lidé vymysleli všelike nástroje k měření času, jimž říkáme hodiny. Známe hodiny stojaté, závěsné, pověšné a hodinky kapesní. Nač jsou na ciferníku ručičky?

Věk lidský není u všech lidí jednotejný. Umírají děti, chlapani, mladíci, muži i starci. Věk náš jest buď kratší neb delší. Nevíme, kdy nás Bůh povolá na věčnost. Připravujme se na tu pouť do života věčného!

Času nemrhejme zahálkou!
Zejtra, zejtra! neříkejme;
dnes, co možno, dodělejme!

111. Hodiny.

Ručičky: Nač byste vy bez nás byly?

My zvěstujem každou chvíli;
bez nás nevěděl by svět,
jsou-li dvě neb jest-li pět.

Kolečka: Zavěsit vás někam stranou,
pochodíte s pěknou hanou!
svět vás shodí se stěny,
proto že jste bez ceny.

Závaží: Jen se déle nehádejte!
sem se na nás podívejte:
my jsme, co dáváme sílu
k veleprospěšnému dílu.

112. Píseň májová.

Zas slunéčko teplé hřeje, zas na nás se
s hůry směje, ať po dlouhém spánku všecko
zas okřeje. Vítej, máji, vítej, jasně nám za-
svítej!

Vítej modrá fialinko, libovonná ty kvě-
tinko, a pod hájem vítej, pěkná konvalinko!
Vítej máji, vítej, věnce nám uplítej!

Kdy tak libě, jako v máji, zpívá ptactvo
v stinném háji? Tu hned každému se zdá
o samém ráji. Vítej máji, vítej, dlouho nám
zakvítej!

113. Píseň o nedbalém žáku.

Iváňku náš, co pak děláš?
ty's pořád ospalý, kučení nedbalý,
co z toho máš?

Vstaň a se mej, vlasy česej,
honem oblékni se, poklekni, modli se,
do školy spěj!

Ivánek vstal, dlouho hledal;
neviděl, kam šátek, punčochy, kabátek
včera si dal.

Iváňku, již se opozdíš;
z kostela děti jdou, do školy se hrnou,
ty tu stojíš!

Ivánek hle, do školy jde,
prázdnou má taštičku, zapomněl na knížku
v komůrce své.

Domů běžel, kde by ji měl;
dlouho hledal kolem, až ji pak pod stolem
pozdě našel.

Iváňku náš, co pak děláš?
děti jdou ze školy, ty teprv do školy
se kolébáš?

Styděl se pak loudavý žák; —
potom byl pilnější, k učení hbitější,
hodný školák!

114. Panenka.

Ať si hoši hrají, ať si skákají;
i děvčátka mají, čím si zahrají.
Ráno obléknu se, něco posnídám,
a po své panence hned se ohlídám.
Dám jí košiličku, bílý šáteček,
červenou sukničku, modrý páseček.
Pak ji na židličku pěkně posadím,
co dnes budem dělat, s ní se poradím.
Ona ustrojena pokojně sedí,
tichá jako pěna, jen na mne hledí.
Rozprávím, poslouchá, mluvit neumí;
ale co já řeknu, všemu rozumí.
Spolu se vodíme, spolu tancujem,
na táčky chodíme a se radujem.

Také jí strojívám jídla k obědu,
 pekávám, vařívám, co jen dovedu.
 A nemá-li hladu, říkám, by šla spat,
 v postýlku jí kladu za den kolikrát.
 By usnula, zpívám hezkou písničku,
 a tak ukonějším malou holčičku.
 Ať si hoši hrají, ať si skákají,
 i děvčátka mají, čím si zahrají.

115. Píseň pracovitých dívek.

1.

Pilně, sestry, pleťme,
 práce sobě hledme,
 pokud k tomu čas;
 čas utíká jako voda,
 každé chvílky věčná škoda,
 uplynulý jednou čas
 nevrátí se nikdy zas.

2.

Neohlížejte se,
 jest-li kde co hne se,
 nezahálejte;
 hledme stále na své dráty,
 oka čítejte, a paty
 rádně, pevně splítejte,
 i dobře ujímejte.

3.

Šátky obrubujme,
 prádlo připravujme,
 to náš úkol jest;
 učme se též háčkovati,
 vyšívati, sífovati:
 to povinnost naše jest,
 to děvčátkům dělá čest.

4.

Proto tedy dbejme
 a k dílu se mějme,
 milé sestřínky:
 všimejme si té včeličky,
 kterak lítá den celičky
 vůkol vonné květinky;
 tak pracujme, sestřínky!

116. Hra na řemeslníky.*A. Zakázka.*

1. Vandrovníci.

Vandrujeme vandrovníci,
 a jsme chudí řemeslníci,
 putujeme ve dne v noci;
 přispějte nám ku pomoci!

Společníci.

Co umíte, zjevte nám,
opatříme práci vám.

V. Raci nejsme — a stíháme,
klepet ostrých užíváme;
včely nejsme — a pícháme,
žihadlo své v ruce máme.

Hádejte, vy mladíci,
jáčí my jsme chasníci?

S. Vy jste krejčí, pojdte k nám,
kabátek ušíte nám.

2. Vandrovníci.

Vandrujeme a t. d.

Společníci.

Co umíte a t. d.

V. Na třech nožkách sedáváme,
široko se rozpřaháme;
dílo vlastní natloukáme,
cvoky, floky zaklepáme.

Hádejte, vy a t. d.

S. Obuvníci, pojdte k nám,
vyflokujte botky nám.

3. Vandrovníci.

Vandrujeme a t. d.

Společníci.

Co umíte a t. d.

- V. Práce naše bývá perná,
dílna naše celá černá,
brzo fučí, brzo hlučí,
brzo jako zvonek zvučí.

Hádejte, vy a t. d.

- S. Kováři jste, pojďte k nám,
podkovejte botky nám.

4. Vandrovníci.

Vandrujeme a t. d.

Společníci.

Co umíte a t. d.

- V. My jsme bílí jako křída,
u nás noc a den se střídá;
jestli že se nás dotknete,
bílí jako my budete.

Hádejte, vy a t. d.

- S. Mlynáři jste, pojďte k nám,
na koláče smelte nám.

5. Vandrovníci.

Vandrujeme a t. d.

Společníci.

Co umíte a t. d.

V. V černé kukli chodíváme,
černé schody nosíváme;
černí jako mouřeníné,
černého se nebojíme.

Hádejte, vy a t. d.

S. Komínici, pojdte k nám,
kamínka vymetete nám.

6. Vandrovníci.

Vandrujeme a t. d.

Společníci.

Co umíte a t. d.

V. Dřevo pěkně hladíváme,
z něho pentli naděláme;
něco kličem sešíváme,
něco na prach rozřezáme.

Hádejte, vy a t. d.

S. Truhláři jste, pojdte k nám,
pravidka srovnejte nám.

7. Vandrovníci.

Vandrujeme a t. d.

Společníci.

Co umíte a t. d.

V. Lžici máme, kaši máme,
ale té my nejídáme;
nemažem ji na koláče,
mažeme ji na hranáče.

Hádejte, vy a t. d.

S. Zedníci jste, pojdte k nám,
domeček vystavte nám.

B. V ý d ě l e k.

1. *K r e j č í.*

Hotovi jsme, ušili jsme
na zakázku kabátek;
tu jej máte, a nám dáte
hezký žlutý dukátek.

S p o l e č n í k.

Zdař Bůh! dobře počítáte,
vezměte svůj výdělek.

K r e j č í.

Za dukátek děkujeme,
s Bohem dále putujeme.

2. *O b u v n í c í.*

Hotovi jsme, sflokali jsme
blýskavých pár botiček;
tu je máte, a nám dáte
za ně pěkný zlatníček.

Společník.

Zdař Bůh! dobře počítáte,
vezměte svůj výdělek.

Obuvníci.

Za zlatníček děkujeme,
s Bohem dále putujeme.

3. Kováři.

Hotovi jsme, skovali jsme
na botky pár podkovek:
tu je máte, za ně dáte
dva šestáčky, budou vděk.

Společník.

Zdař Bůh! dobře počítáte,
vezměte svůj výdělek.

Kováři.

Za šestáčky děkujeme,
s Bohem dále putujeme.

4. Mlynáři.

Hotovi jsme, semleli jsme
bílé pšenky koreček;
zde ji máte, a nám dáte
za mletí toláreček.

*

S p o l e č n í k.

Zdař Bůh! dobře počítáte,
vezměte svůj výdělek.

M l y n á ř i.

Za tolárek děkujeme,
s Bohem dále putujeme.

5. K o m i n í c i.

Hotovi jsme, vymetli jsme
ze všech pecí saze vám:
když uznáte, jistě dáte
půlzlatníček za to nám.

S p o l e č n í k.

Zdař Bůh! dobře počítáte,
vezměte svůj výdělek.

K o m i n í c i.

Za půl zlatník děkujeme,
s Bohem dále putujeme.

6. T r u h l á ř i.

Hotovi jsme, srovnali jsme
vám pravidka, školáci;
tu je máte, a nám dáte
po krejcárku za práci.

S p o l e č n í k.

Zdař Bůh! dobře počítáte,
vezměte svůj výdělek.

T r u h l á ř i.

Za krejcárek děkujeme,
s Bohem dále putujeme.

7. Z e d n í c i.

Hotovi jsme, vyzdili jsme
malý, hezký domeček;
jak uznáte, za něj dáte
bankovních sto pětčerek.

S p o l e č n í k.

Zdař Bůh! dobře počítáte,
vezměte svůj výdělek.

Z e d n í c i.

Za bankovky děkujeme,
s Bohem dále putujeme.

117. Piseň mlatců.

Dvoucepni. Klop snop! tep, klep
mlat, plat! cep, chléb! spát, hrát! cuch, dluh!
mlat, plat, ohléb!

Třicepni. Takto pán tři mlatce pobíží do práce: „Vezmi cep, pojd' na mlat, dám ti chléb, dám ti plat!“

Čtyrcepni. Čtyři mlatci takto klepou, touto notou cepy tepou: Z bělky dám si mouku mlíti, buchty, dolky budu mítí.

Pěticepni. V ruku беру cep, peru na otep, pozdvíženým zas cepem tepu klas. Nikdo se nemať, podle noty mlat! Tak do otepí — bí.

Šesticepni. Biju, peru, klepu, klasy cepem tepu; mlat je moje pole, tady ve stodole! Pamatujte si to, mlátíte-li žito; takto šesti cepy perem do otepí.

Osmicepni. Chutě, chutě na robotu, nebojte se, hoši, potu! Podle noty robotiti veselé je živobyťi. Cepy tedy kolo mají, klepající dupotají; nebolejí ruce více, jako nohy po muzice.

Dvanácticepni. Na mlatě tepeme, bijeme, pereme; byla-li robota, bude i sobota a po ní neděle, to bude vesele, to bude po díle odpočinek.

118. Hádanky.

Jaký — klíč roste?

Na jakém — brusu nebrousíme nožů?

Které — máry vidíváme litati?

Který — mák hezky zpívá?

Jaký — len běhá po lese?

Jaké — čáry jezdí po silnici?

Který — den je měsícem?

Který — rak přebíhá po obloze?

Který — roh se zadělává do koláčův?

Jaké — hádky děti rády poslouchají?

Jaký — kos roste z kořene?

Jaká — rána poletuje?

Za sto roků kolik udělá vrabec kroků?

Hezký jsem panáček, strakatý mám fráček, udatně vždy bojuji, nepříteli vzdoruji. Nosem jako slon se bráním, někdy až do krve raním. Posel nejsem, jiné vodím; s ostruhami pěšky chodím. Hřeben pěkný mám, ale sám se nečesám. Stojím spím, s ponocnými bdím, po nich také zpívám a lidi budívám, nový den ohlašuji. Hádej, jak se jmenuji?

Beznohý jsem, a přede pomalu na strom vylezu i na skálu; ačkoliv dva růžky mám, nikoho nepotrkám; jsou měkkounké a hebounké, na nich visí oči mé, chci-li, zastrkují je. Co jsem, tobě zvěstuji: Já jsem domkář malý, domek mám ze skály a v něm přebývám, lezu-li jen ledakam, nosím jej na zádech; viš-li o mých spádech, řekni jak se jmenuji?

Čtyry nohy, čtyry rohy mám: a však nechodím, ani netrkám. Tvrdá jsou má záda, na ně se nakládá; lidé v poledne potřebují mne. Ačkoliv jen sloužím, proto se nesoužím; okolo mne stává více menších služebníků, samých čtyrnožníků; toť má sláva! Rozvaž te na mysli; kdo jsem, se domysli.

Divné zvíře vidím v díře! U hlavy růžky, v rukou má nůžky, hladký má kabátek, chodí vždy nazpátek.

Soukám co vlásek tenounké niti, ze kterých pletu hebounké síti; že rybář nejsem, to ti povím; neb jen mouchy do síti lovím.

Já jsem malý vojáček, mám přeostrý bodáček; v létě táhnu vesele každého dne do pole. Tam se leckam proderu, sladkého si naberu; moučku-li kde najdu, hned si pro ni zajdu. Doma stavím světničky, jako malé kapličky, pěkně jednu k druhé, z látky dosti tuhé. Do těch snáším celý čas, dokud zraje v poli klas. Když pak zima nastane, moje práce přestane.

P o č á t k y

mluvnice a pravopisu.

V ě t a.

§ 1. Můžeme o věcech přemýšleti. Co si o věcech myslíme, můžeme jiným pověditi; máme řeč. Řečí jevíme své myšlenky. Myšlenka řečí projevená slove věta; k. p. Růže jest květina, Růže jest červená. Růže voní.

Myslíme a mluvíme také o osobách lidských i o zvířatech; k. p. Člověk pracuje. Včela jest pilná.

§ 2. Ve větě rozeznáváme:

1. osobu nebo věc, o které se mluví;
2. to, co se o ní povídá; k. p.
 - pták jest živočich;
 - pták jest křídlatý;
 - pták zpívá.

Úloha 1. Přepište následující věty a vypište z nich jména osob a věcí, o kterých se tam něco povídá: Dítě poslouchá. Dělník pracuje. Kůň tahá. Koza jest rohatá. Pluh jest hospodářské nářadí. Hřib jest houba. Netopýr není pták. Obloha jest modrá. Studně jest hluboká. Vitr věje.

Úloha 2. Přepište následující věty, a řekněte, co se v nich povídá o včele, o holubu, o kapru, o stromu, o bříze, o jahodě, o křemenu: Včela bzučí. Holub vrká. Kapr se vyhazuje nad vodu. Strom květe. Bříza jest listnatý strom. Jahoda jest červená. Křemen jest tvrdý kámen.

§ 3. O každé osobě nebo věci můžeme říci: co (čím) jest, jaká jest a co činí.

1. Co osoba neb věc jest; k. p. Člověk jest tvor Boží. Kloboučník jest řemeslník. Štika jest dravá ryba. Nebozez jest nástroj. Kabát jest oděv. Můj bratr jest zahradníkem.

Úloha. Povězte o následujících věcech, co že jsou: kohout, zajíc, souseď, bednář, dům, pila, stůl, jabloň, muchomůrka, žito.

2. Jaká osoba neb věc jest; k. p. Člověk jest smrtelný. Řemeslník jest příčinlivý. Štika jest žravá. Nebozez jest špičatý. Můj bratr jest upřímný.

Úloha. Napište, jaké jsou tyto osoby a věci: otec, matka, dítě, chléb, talíř, ocet, kočka, sklo, duha, listí.

3. Co osoba neb věc činí, aneb co se s nimi děje; k. p. Člověk přemýšlí. Řemeslník pracuje. Štika plove. Nebozez se brousí. Můj bratr se učí.

Úloha. Napište, co tyto osoby a věci činí, nebo co se s nimi děje. Učitel, žák, mlynář, obilí, kovář, železo, kůň, ovce, strom, zelí, koš.

§ 4. Každá věta skládá se ze slov, slova ze slabik a slabiky ze hlásek; k. p.

věta: matka pracuje;

slova: matka — pracuje;

slabiky: ma-tka, pra-cu-je;

hlásky: m-a-t-k-a, p-r-a-c-u-j-e.

Hlásky jsou jednoduché části řeči. Psané nebo tištěné znaménko hlásky slove písmeno; hlásky slyšíme, písmena vidíme.

Jedna neb více hlásek najednou vyslovených dělá slabiku; k. p. o, ko, le, plo, lís.

Hlásky a slabiky, které samy o sobě něco znamenají, jmenují se slova; k. p. a, aj, oř, kos, lep, plot, liška.

Úloha. Rozložte každou z následujících vět na slova, slova na slabiky a slabiky na hlásky: Na louce třpytí se rosa. V lese rostou jahody. O vánocích bývá zima. Slunce, měsíc a hvězdy vidíme na nebi.

Hlásky.

§ 5. V české řeči užíváme následujících hlásek: a, á, b, c, č, d, ď, e, é, ě, f, g, h, ch, i, í, j, k, l, m, n, ň, o, ó, p, (q), r, ř, s, š, t, ť, u, ú, ů, v, (x), y, ý, z, ž.

Obyčejný pořádek písmen, jak se tu uvádí, slove abeceda. Písmena qu, x jsou cizí; qu vyslovuje se jako české kv, x jako ks; Quirin = Kvirin, Alexander = Aleksander.

Hlásky dělí se: 1. na samohlásky, 2. na dvouhlásky a 3. na souhlásky.

Samohlásky.

§ 6. Hlásky a, e, i, o, u, y samy o sobě vyslovují se jasně, a jmenují se samohlásky.

Úloha. Následující věty rozložte ve slova, a napište, které jsou v nich samohlásky: Ryba žije ve vodě. Na jabloni jablko se červená. Slunce z rána vychází a u večer zapadá.

§ 7. Samohlásky vyslovují se krátce nebo dlouze. Dlouhé samohlásky znamenají se v písmě čárkou. — Stojí-li dlouhé u na začátku slova, znamená se obyčejně čárkou, u prostřed aneb na konci slova kroužkem:

krátké samohlásky: a, e, i, o, u, y,
dlouhé „ á, é, í, ó, ú, ů, ý.

Úloha 1. Následující slova správně vyslovte a pak je přepište:

prach, drak, sad, prak — práh, dráp, sáh, pták;
lev, chmel, peří, plevel — lék, chléb, péro, pléva;

bič, čich, list, hřib — mič, síť, klič, hřibě;
lom, hoch, krov, hovor — ó krásné nebe!
kruh, pluh, zub, duch — úd, úhoř, můstek, růže;
myš, syn, rys, pysk — pýr, sýr, výr, rýže.

Úloha 2. Vypište z čítanky pět vět a podtrhněte
v každém slově krátkou samohlásku jednou,
dlouhou samohlásku dvakrát.

Úloha 3. Místo ležaté čárky vpište krátkou samo-
hlásku:

á: h-d, mr-k, s-d, p-t-, br-d-, r-d-, v-d-;
e: p-c, m-č, m-z, v-s, č-p-c, l-s, j-s-ň;
i: c-t, l-d, kř-k, č-ch, č-n-t-, č-n, v-n-t-;
o: -heň, -cet, k-s, l-ď, m-l, sl-v-, -l-v-, pl-t;
u: b-k, d-b, s-k, s-d, hl-k, tr-p, pr-t, s-p;
y: buk-, dub-, břiz-, suk-, vrb-, bor-, hor-.

Úloha 4. Napište místo vynechaných písmen dlouhou
samohlásku:

á: h-j, m-j, r-j, mr-z, hr-z, pt-k, vr-na, kl-da;
é: p-ro, ml-ko, l-to, dv-ře, r-va, c-va, p-če;
í: bř-za, m-za, l-pa, c-sař, p-sař, s-t-, p-ď;
ú: h-ně, -raz, -voz, -řad, -dolí, -žlabí, -činek;
ů: dv-r, h-l, n-ž, s-l, m-ra, k-ra, v-z, n-še;
ý: h-l, p-r, s-r, ml-n, r-ha, p-cha, v-še.

Krátké **o** měnívá se v dlouhé **ú**; k. p. Malý
strom jmenuje se strůmek; malé kosti říkáme
kůstka.

Úloha 5. Odpovězte celými větami k těmto otázkám:
Jak se jmenuje malý krov, most, plot, hrot,
javor, sechor, roh, potok, ostrov?

Úloha 6. Odpovězte k následujícím otázkám týmiž
slovy: Jak se jmenuje malý sad, hrad, had, pas;

jak se nazývá malé okno, prkno, hrdlo, jádro? jak se jmenuje malý kámen, kmen, lupen, kořen? k. p. Malý sad jmenuje se sádek.

Samohláska **ě** píše se po **b, d, m, n, p, t, v**. **Ku p. Bělice má stříbrolesklé šupiny. Měsíc svítí v noci. Děvčata z květin věnce viji. Žáci se mají pilně učit. Ptačí zpěv nás těší.**

Úloha 1. Vyhledejte a napište slova, která mají samohlásku **ě** v slabikách: **bě, dě, mě, ně, pě, tě, vě.**

Úloha 2. Jména mláďat končí se často v **ě**. Napište, jak se jmenuje mladý had, páv, čáp, velbloud, mladá vrána, kachna? k. p. Mladý had jmenuje se hádě.

Dvouhlásky.

§ 8. Dvouhlásky jsou dvě samohlásky, které se vyslovují najednou.

1. Dvouhláska **ou**; k. p. **Ou**, voláme na koně. Včely chováme v **ou**lích. Chroust je hmyz škodlivý. **Kouř** dusí. **Bouř**emi čistí se povětrí.

Úloha. Vypište z některého článku v čítance slova s dvouhláskou **ou**!

§. 9. V písmě stává na počátku slov místo dvouhlásky *ou* čárkované *ú*; k. p. ouhoř-úhoř, oustí-ústí, ouřad-úřad.

Úloha. Jmenujte deset slov, kde se může položit *ú* místo *ou*!

Krátké *u* se prodlužuje v *ou*, když se slovo tak změní, že znamená menší věc; k. p. Malý dub slove *doubek*.

Úloha. Napište, jak se jmenuje malý suk, sud, pruh, kruh, vrub, prut, brus, kus, holub.

2. Dvouhláska *au* nalézá se jen ve slovech cizích; jako: Augustin, Aurelius, Esau, Saul.

3. Dvouhlásky *ai*, *ei* znamenají se v písmě takto: *aj*, *ej*; k. p. *Aj*, co vidím! *Ejhle* člověk!

Souhlásky.

§ 10. Souhlásky nemají samy o sobě žádného jasného zvuku, ale čítají se s jinými hláskami v slabikách.

Úloha. Přepište následující věty, a ze slov vy-
pište souhlásky: V zimě padá sníh. Na jaře stromy pučí. Rolník pracuje. Karafiáty jsou jednobarevné i pestré. V rybnících chovají se ryby. Ptáci jsou oděni perím.

§ 11. Souhlásky dělíme 1. na tvrdé 2. na měkké, 3. na obojetné.

1. Tvrdé souhlásky jsou: h, ch, k, r, d, n, t. — Po tvrdých souhláskách píše se vždy široké y neb ý; k. př. Rohy kozi jsou hranaté. Hýl má krátký zobák. Sochy se dělají ze dřeva nebo z kamene. Plachý jelen probíhá se po lese. Šťovík jest kyselý. Prudký vítr vyvrací stromy. Ryba dýchá žábrami. Rýčem se půda ryje. Zahrady ohražují se plotem. Hustý dým jmenuje se kouř. Vrány hnízdí na stromech. Vraný kuň má srst černo-lesklou. Tykadlem dotýká se brouk věci.

Úloha. Vypište po pěti slovech se tvrdými souhláskami, kde po nich stojí y nebo ý.

2. Měkké souhlásky jsou: c, č, j, ř, š, ž, ď, ň, ť. — Po měkkých souhláskách píše se vždy úzké i nebo í; k. p. Cihly se dělají z hlíny. Cín jest kov. Čichem poznáváme, jak co páchne. Číše jest nádoba k pití. Jilm dává dříví kolářovi. Někteří ptáci mají rozšířený jícen u volete. Hříby jsou houby jedlé. Řím jest nejpřednější město křesťanské. Tesáři přitesávají klády širočinou. Plodiny chvojnatech stromů jsou šišky. Žitu říkají někde také rež. Včely a vosy mají žihadlo. Hadi nemají noh. Hadí mličí roste po mezích. Ranní ptáče dál uskáče. Ze srsti bobrů,

zajíců a králíků dělá se plst. Z rohů a z kostí dělají se knoflíky.

Úloha. Napište po pěti slovech s měkkými souhláskami, kde po nich stojí úzké **i** nebo **í**.

Poznamenání. Souhlásky **ď, ň, ť** před **i** nebo před **ě** se neznamenaají.

3. Obojetné souhlásky jsou: b, f, l, m, p, s, v, z. — Po obojetných souhláskách psává se někdy úzké i neb í, někdy široké y neb ý; k. p. Slepice sedávají v kurnících na bidlech. Dobré bydlo má rohy. Fíky nedaří se u nás pod širým nebem. Houfy špačků pokrývají na podzim louky. Líska roste na stráních. Lyska žije na vodě, liška v lese. Míč jest kulatý. Polní myš škodí osení. Pýcha předchází pád. Trní píchá. Síra jest hmota hořlavá. Sýr dělá se z mléka. Vír vodní bývá lodím nebezpečný. Vyr za dne se skrývá. Ospalý zívá. Z lesa se ozývá zpěv ptací.

§ 12. Úloha. Přepište následující slova, v kterých stává po obojetných souhláskách vždy široké **y**, a naučte se jim nazpamět:

po **b**: by, bych, aby, bydlo, obydlí, bystrý, babyka, kobyla, obyčej.

po **l**: lýko, lysý, lyska, mlýn, plyn, plýtvati, polykati, slyšeti, blýskati se.

po **m**: my, mysl, myslivec, mýdlo, myš, mýti, mýtiti, mýto, odmykati, hmyz.

po **p**: pýcha, pykati, pyřiti se, pysk, pytel, kopyto, třpytiti se.

po s: sychravý, sýr, syn, sýček, sýkora, osyka,
sypati, sysel, syt, osýchati.

po v: vy, vykati, vydra, výr, vysoký, výskati,
výti, vyza, vyžle, zvyk, žvýkati.

po z: brzy, jazyk, nazývati.

Slabiky a slova.

§ 13. V každé slabice jest nějaká samohláska nebo dvouhláska; k. p. **Já a ty jsme spo-lu-žá-ci. Na-še lou-ky se ze-le-na-jí.**

Souhlásky **l** nebo **r**, stojí-li v některých slabikách místo samohlásek, tehdy se jmenují polouhlásky; k. p. **Splavné řeky nosí lodě a plě.** **Vlk** jest zvíře dravé. **Plži** škodí rostlinám. **Jabka** dozrávají na podzim. **Vypálené vápno** pohlcuje vodu. **Mojžíš** vyvedl **Israelity** z **Egypta**. — **Bobr** staví si obydlí ve vodě. **Labuť** má krk ohnutý. **Kolik prstů** máme na obou rukou? **Kapr** má tělo tlusté. **Kde roste chrpa?**

Úloha. Napište několik slov, ve kterých jsou polouhlásky **l** nebo **r**.

§ 14. Slova mají jednu nebo více slabik a jmenují se jednoslabiká, dvouslabiká, tři- neb víceslabiká slova; k. p. oud, brus, strom, pi-la, vo-da, brá-na, za-hra-da, bu-do-va, o-ke-ni-ce, ne-bez-pe-čen-ství, nej-zna-me-ni-těj-ši.

Úloha. Napište z paměti deset jednoslabikých, 10 dvouslabikých a 10 tříslabikých slov.

Víceslabiká slova dělíme, jak se vyslovují.

Rozdělte slova v následujících úlohách dle položených tam příkladů:

Úloha 1. A-no, u-ši, ou-ly, brá-na, prou-dy; — orati, oráme, uměti, umíme, učiti, učíme, abychom; oudy, ouřady, bouda, strouha, chocholouši, proutí, doubí.

Úloha 2. Br-ky, ko-pr, sl-zy, my-sl; — zrno, drny, trní, hrdý, mrzutý, smrdutý, hrnouti, vrhati, vrčeti, hrčeti, vítr, bratr, strnad, cvrček, smrky; plný, vlny, vlci, pudl, nesl, vezl, pohodlný, plži.

Úloha 3. Má-slo, vě-dro; — sádlo, veslo, sedlo, šídlo, mýdlo, číslo, divadlo, zrcadlo, křesadlo, pravidlo, nosidlo, motovidlo, ja-bloň, truhla, teplo, světlo, cihla; mokro, mokrý, dobrý, modrý, moudrý.

Úloha 4. Stav-ba, hruš-ka, lůž-ko, díl-na, solnice; — služba, pastva, bitva, břitva, pravda, křivda; služka, výška, vížka, švestka, knížka; děcko, topůrko; nůžky, řádky, kůstky; kachna, kamna, kovárna; vinice, zimnice; dělník, zedník, řezník; podobizna, divizna.

Úloha 5. Voj-sko, lid-stvo, králov-ství, či-stý, se-stra, krás-ný; — Polsko, Slovensko; duchovenstvo, kněžstvo; náboženství, kupectví; pustý, hustý, tlustý, mistři; skalný, silný, ctnostný, skvostný, spasitelný, čitelný.

Na konci řádky jednoslabiká slova se nedělí, a musí se vypsati celá.

Podstatné jméno.

§ 15. Každá osoba i každá věc má nějaké jméno. Slova, kterými jmenujeme osoby neb věci, jsou jména podstatná; k. p. Osoby, s kterými bydlíme, jmenují se: otec, matka, rodiče, syn, dcera, bratr, sestra, děti, děd, bába, vnuk, vnučka, hoch, děvče, čeledín, služka, domovník, nádvorník. Naši příbuzní jsou: strýc, teta, ujec, ujcová, bratranec, sestřenice, svat, svatka.

Úloha 1. Napište jména osob, které jsou, nebo které bývají ve škole.

Úloha 2. Jmenujte osoby v obci podle jejich zaměstnání.

Úloha 3. Ve školní světnici jsou: lavice, tabule, podstavec, stůl, stolice, skříň, stupeň, kříž, obraz, dvěře, okna, kamna, křída, houba, péro, tužka, kalamář, inkoust, kniha, písanka; — napište jména věci, které jsou v domácí světnici.

Úloha 4. Jmenujte, co bývá v kuchyni, ve sklepě, v komoře, na půdě.

Úloha 5. V domácnosti se chová kůň, vůl, kráva, ovce, koza, prase, kohout, slepice, husa, kachna, holub, hrdlička, krocán, páv, perlička; — jmenujte nejprve čtyřnohá zvířata a potom ptáky, ježto se zdržují u nás v zahradách, na polích a v lesích.

Úloha 6. Naše domácí ovocné stromy jsou: jabloň, hruška, slíva, bluma, švestka, třešně, višně, broskev, meruňka, ořech; — napište také

jmena stromů lesních; ale oddělte stromy listnaté od chvojnatých.

Úloha 7. Napište jmena polních rostlin a jmena květin lučních, které znáte.

Úloha 8. Jmenujte budovy, které se nacházejí v městě a nebo ve vesnicích.

Úloha 9. Jmenujte nástroje, kterými pracuje truhlář, kolář, bednář, kovář, krejčí, švec.

Úloha 10. Napište věci, které se dělají z kamene a ze železa, a přidejte jmena řemeslníků, kteří je dělají.

Úloha 11. Napište jmena hmot, z kterých se připravují pokrmy, a připište jmena osob, které nám je opatřují.

§ 16. Jednotlivé osoby, rodiny a národové, jednotlivé země, kraje, místa, hory, moře a řeky mají svá zvláštní jmena, kterými se rozeznávají od jiných.

Podstatná jmena, která znamenají jednotlivé osoby neb věci, jmenují se jmena vlastní. — Vlastní jmena píší se velkým písmenem; k. p.

Adam a Eva byli první lidé. Slavník byl otec svatého Vojtěcha. Jaroslav ze Šternberka porazil Tatary u Olomouce. Radecký byl slavný vojevůdce. Maďaři, Slováci, Rusíni, Srbové a Rumuni obývají zemi Uherskou. — Evropa jest nejmenší díl světa. Uhry, Halič, Sedmi-

hrady a Čechy jsou největší země císařství rakouského. Úrodná Haná leží u prostřed Moravy. Z Lince dováží se sůl do Budějovic. Ve vsi Chotouni narodil se svatý Prokop. Říp jest hora homolovitá. Na severní straně leží Ledové moře. Votava se vlévá do Vltavy.

Úloha 1. Vypište vlastní jména z článků 45 a 46 v čítance.

Úloha 2. Přečtěte články 35, 37 a 38; vypište z nich vlastní jména a rozdělte je podle toho, co znamenají.

Úloha 3. Napište jména křestná i příjmení některých svých spolužáků a příbuzných.

Úloha 4. Odpovězte celými větami k těmto otázkám: Kde se narodil Pán Ježíš? Kde byl vychován? Kam a s kým šel, když byl ve dvanácti letech? Od koho a v které řece byl křtěn?

Úloha 5. Napište jména svého rodiště a pak jména vesnic a dvorů, potoků a rybníků, lesů a vrchů ve svém okolí.

Rod podstatných jmen.

§ 17. Při podstatných jmenech rozeznáváme trojí rod: mužský, ženský a střední.

§ 18. 1. Podstatná jména jsou rodu mužského, když se za ně může položití slovo on; k. p. Otec miluje děti své; on je živí a šatí. Koně chováme ve stájích; on nám pomáhá při práci. Pomoz sousedu a on

pomůže tobě! Vzduch jest velmi řídký; on vniká do mezer všech těles. Strom roste.

Úloha 1. Napište 20 podstatných jmen rodu mužského.

Úloha 2. Napište jmena řemeslníků a živnostníků: 1. kteří pracují o našem obydlí, 2. o našem oděvu, 3. kteří nám opatřují pokrmy.

Při podstatných jmenech mužského rodu rozeznáváme jmena bytostí živých od jmen bytostí neživých; k. p. Pstruh žije v pramenitých vodách. Hloh jest keř.

Úloha 1. Přepište následující podstatná jmena a oddělte životná od neživotných: hoch, mech, meč, lenoch, čepec, velbloud, vrch, chlap, krov, topol, hmyz, kůl, chlév, slon, dvůr, olej, déšť, medvěd, kmen, bratr, práh, mnich, jinoch, sekáč, trn, kapr, třmen, sumec, vůz, bič, kos, mráz, mol, červ, vůl, hák, sud, topič, buk, osel, lev, dráp, bobr, koželuh, kruh, lékař, kmet, prut, hlemýžď, dřeň, drozd, šíp, brk, koš, kohout, zeř, krocán, javor, strnad, muž, lot, sluch, rýč, žák, pastýř, háj, nos, holub, peň, žalud, roj, plž.

Úloha 2. Přepište podstatná jmena předešlé úlohy ještě jednou a rozdělte je podle jejich koncovek tvrdých, měkkých nebo obojetných.

§ 19. Podstatná jmena jsou rodu ženského, když se dají zastoupiti slovem ona; k. p. Duše naše neumře; ona bude živa na věky. Ryba dýchá zábrami; ona bez vody

žiti nemůže. Hlina v ohni tvrdne. Závist je hřích. Víkev má lusky.

Úloha. Vypište z čítanky po 10 jmenech ženských, která se končí hláskou a, e, pak měkkou nebo obojetnou souhláskou.

§ 20. Podstatná jmena jsou rodu středního, když se místo nich položití může slovo ono; k. p. Dítě má od rodičů vše, čeho potřebuje; ono má jim býti vděčné. Neubližuj zvířeti; ono cítí bolest jako ty. Zlato jest měkké a kujné; ono se dá velmi tence roztepati. Listí stromů na podzim žloutne a opadává.

Úloha. Napište po 10 jmenech středního rodu, která se končí hláskou o, e aneb i.

Číslo podstatných jmen.

§ 21. Podstatným jmenem znamenáme buď jednu osobu nebo věc, buď více osob neb věcí.

Znamená-li podstatné jméno jen jednu osobu nebo věc, tehdy stojí v čísle jednotném; pakli více osob neb věcí znamená, stojí v čísle množném; k. p.

Holub vrká	—	holubi vrkají;
tulipán květe	—	tulipány květou;
včela bzučí	—	včely bzučí;

kolo se točí	—	kola se točí;
slepýš se plazi	—	slepýši se plazi;
nůž se brousí	—	nože se brousí;
kuře hrabe	—	kuřata hrabou.

Úloha. Vypište jména tažných ptáků z čl. 83 v číslce a napište je také v číslce jednotném.

§ 22. Podstatná jména mužská životná přijímají v číslce množném úzké **i** nebo **ové**, stojí-li po otázce kdo? — Tvrdá souhláska **h** mění se před **i** v **z**, **ch** v **š**, **k** v **c**, **r** v **ř**; k. p.

Pstruh jest ryba	—	pstruzi jsou ryby;
lenoch hřeší	—	lenoši hřeší;
pták létá	—	ptáci létají;
bobr stavi	—	bobři stavi;
páv se pyšni	—	pávi se pyšni;
syn poslouchá	—	synové poslouchají;
krtek podráývá zemi	—	krtkové podráývají zemi.

Úloha. Přepište následující věty a podejte je také v číslce množném:

Koželuh vydělává kůže. Mnich se modlí. Lenoch nepracuje. Vlk vyje. Rak leze zpět. Mistr poroučí tovaryšům. Bratr sestře pomáhá. Chrt běhá. Kohout kokrhá. Skřivan prozpěvuje. Krocan hudruje. Drozd hnízdí v lese. Velbloud nosí břemena. Sup jest dravec. Sob žije v nejsevernějších krajinách. Lev jest masožravec.

§ 23. Podstatná jmena mužská životná, která se končí tvrdou neb obojetnou souhláskou, mají v množném čísle široké y, stojí-li po otázce koho? k. p.

kdo?

koho?

Jeleni se pasou — viděli jsme jeleny;
 poutníci zpívali — potkali jsme poutníky
 holubi rychle létají — jestřáb honí holuby;
 kohouti kokrhají — slyšíme kohouty;
 vojáci brání vlast — důstojník vodí vojáky;
 hoši se učí pilně — učitel chválí pilné hochy;
 kapři se vymršťují — rybář vylovil kapry.

Úloha. Napište následující věty v čísle množném po otázce kdo? a koho?

Slavík zpívá líbezně — poslouchám rád slavíka;
 králík jest hlodavec — liška dáví králíka;
 havran kváká — myslivec zastřelil havrana;
 páv má peří lesklé — páva chováme pro krásu;
 chroust je škodlivý — slepice žere chrousta;
 červ má měkké tělo — ryba polapila červa;
 dělník pracuje — hospodář najímá dělníka;
 losos plave proti vodě — rybář prodává lososa.

§ 24. Podstatná jmena mužská neživotná, která se končí tvrdou neb obojetnou souhláskou, a jmena ženská vycházející na a, mají v množném čísle y po otázce kdo? co? i po otázce koho? k. p. Duby a javory, vrby a osyky jsou stromy listnaté.

Topoly mají křehké dřevo. Krávy a kozy chováme pro mléko. Kolář dělá vozy a pluhy.

Úlohy. Následující věty napište v čísle množném:

Vůz má nápravu. Okolo zahrady bývá plot. V okolí vesnice jest dvůr, zahrada, sad, louka, potok, rybník, vrch a les. Při potoce stává mlýn. Houba rychle roste. Křišťál jest kámen průhledný. Louka se z jara zavlažuje. Sekáč klepá kosu. Naklepejte srp! Vlaštovka dělá hnízdo pod střechou. Jahoda chutná sladce. Žalud roste na dubě.

§ 25. Podstatná jména středního rodu, vycházející na **o**, mají v čísle množném **a**; k. p. Mlýnská kola ženou se vodou. Z klád řežou se prkna. Jezera jsou hluboká.

Úloha. Napište tyto věty v čísle množném: Hnízdo vlaštovčí podobá se hroznu. Jádro z ořechů jest olejnaté. Včela má žihadlo. Bahno bývá obydlím žab. Tykadlo a kousadlo mají hmyzové k dotýkání a ke kousání. Víčko oční opatřeno jest brvami. Sedlo na koně dělá sedlár. Temeno nejvyšších hor bývá i v létě sněhem pokryto. Semeno javorové jest křídlaté. Podstatné jméno vy- značuje jméno osob a věcí.

Spojování podstatných jmen s jinými slovy.

§ 26. Podstatná jmena bývají ve větě s jinými slovy tak spojena, že jimi odpověditi můžeme k otázkám:

1. **Kdo?** neb **co?** k. p. Bůh jest počátek všeho. Slunce svítí.
2. **Čí?** **koho?** neb **čeho?** k. p. Duše každého člověka jest nesmrtelná. Máme poslouchati rodičů. Šetři svého zdraví.
3. **Komu?** neb **čemu?** Bůh požehává našim pracím. Hoch se učí řemeslu.
4. **Koho?** neb **co?** Učitel vyučuje žáky. Kuň má hřívu.
5. **O kom?** o **čem?** **při kom?** **kde?** k. p. Učitel mluví o rostlinách. Při hře nezanedbávej svých povinností. Pracovitý shání se po práci.
6. **Kým?** neb **čím?** **s kým?** neb **s čím?** Učívám se s bratrem. Píšeme pérem nebo křídou.

Úloha 1. Napište, po kterých otázkách stojí vyznačená podstatná jmena v následujících větách: Člověk jest tvor Boží. Duše naše jest nesmrtelná. Štěstí jest nestálé. Křehotání žab není příjemné. Boha nic není tajno. Zpozdilý člověk bojí se strašidel. Děti mají býti vděčny rodičům. Housenky škodí stromům. Rodiče vychovávají své dítky. Jelen má parohy.

Jezdec sedí na koni. Chodíme po pěšině. Chůva hraje s pacholetem. Včela se brání žihadlem.

Úloha 2. Odpovězte k následujícím otázkám: Či zpěv jest příjemný? Či pilnost těší rodiče? Čeho jest pilný dělník hoden? Čeho se máme vystríhati? Čeho se leká zajíc? Čeho se štítí sova? Čeho mají žáci býti bedliví? Čeho můžeme v lese natrhati, nasbíratí, nahrabati? Čeho nanese včela do oulu?

Úloha 3. Napište, čeho může býti: bochník, homole, krušec, svazek, otep, kapka, náruč, hrst, džber, misa, pytel, lžíce, talíř, konec, žejdlík, sud, klubko, stůčka, prut, hejno, zástup, vůz, k. p. Mile cesty, trakař jetele.

Úloha 4. Odpovězte k těmto otázkám: Komu máme největší čest prokazovati? Komu pomáhá Bůh? Komu přisluhuje hoch u oltáře? Komu odpovídají žáci? Komu jest liška podobna? Komu jest oheň potřebný? Komu se líbí pestrý tulipán? Čemu máme z mládí zvykati? Čemu se učíme ve škole? Čemu škodí prudký vítr? Čemu se lenoch vyhýbá?

Úloha 5. Napište všecky části, které má pták, ryba, strom, dům, stůl; k. p. Pták má hlavu, oči, zobák, jazyk, krk, jícen, vole, tělo, křídla, perutě, peří, chvost, nohy, prsty, drápy, barvu.

Úloha 6. Napište, co má a čeho nemá: čáp, žába, ovce, slon, ryba, ježek, medvěd, chroust, kniha, stůl, tabule, sekera, pila, džbán, řetěz; k. p. Čáp má zobák — čáp nemá zubů; ovce má rohy — ovce nemá parohů.

Úloha 7. Napište, koho nebo co vidíme, slyšíme, hledáme, vedíme, kupujeme, jídáme nebo cítíme? k. p. Vidíme oblohu, slunce, měsíc, hvězdy, mraky, záři, blesk, duhu; města, vesnice, hrady, domy atd.

Úloha 8. O čem vypravují děti rády? Při čem stávají mlýny? V kterém měsíci počíná se zima? Kde roste tráva, kde obilí, kde stromy? Kde vidáme slunce? Po čem slídí pes?

Úloha 9. Napište, s kým bydlíte v domě a v obci, s kým chodíváte do kostela, s kým zacházíte ve škole, s kým se učíváte, hráváte, procházíte se?

Úloha 10. Jmenujte některé nástroje rozličných řemeslníků a povězte, co se kterým dělá! k. p. Nožem se řeže nebo krájí.

§ 27. Podstatným jmenem promlouváme k osobám, když chceme, aby něco činily; k. p. Hlohu, uě se!

Úloha. Promluvte k následujícím osobám tak, abyste ukázali, že chcete: aby žák psal, děvče pletlo, dítě spalo, bratr kreslil, sestra zpívala, přítel vypravoval, otec odpustil, matka se nehněvala, soused pomohl. — Po promluvení napište čárku, a na konci věty výkřičník.

Přídavné jméno.

§ 28. Můžeme pověditi o osobě nebo o věci, jaká jest; k. p. Otec jest pečlivý, matka jest laskavá, dítě jest zdvořilé. Topol jest štíhlý, lípa jest košatá, křovi

jest husté. Bujný kůň řehce, čiperná veverka skáče, mladé kotě rádo si hraje.

Slova, která znamenají, jaké jsou věci, nazývají se jména přídavná.

Úloha. Vypište z čítanky dvanáct přídavných jmen i s podstatnými, při kterých stojí.

§ 29. Podle koncovek rozeznáváme přídavná jména trojího východu a přídavná jména jednoho východu.

Přídavná jména trojího východu jsou taková, která se končí v ý, když stojí při jmenech rodu mužského; v á, stojí-li při jmenech rodu ženského; a v é, když stojí při jmenech rodu středního; k. p. Sníh jest bílý, křída jest bílá, mléko jest bílé.

Úloha 1. Napište, jaké jsou následující věci podle barvy: cukr, hruškový květ, sůl, křída, vápno, labutí peří; jazyk, granát, jahoda, pivoňka, panenské jablko, pivo; pomoranč, vosk, síra, pšenice, stéblo, zlato; bez, lenný květ, chrpa, pomněnka, nebe, oko; lupen, jetel, tráva, kapusta, oseň; kaštan, ořech, pražená káva, ořechové dřevo.

Úloha 2. Měříme-li věci, poznáváme, že jsou veliké nebo malé, dlouhé nebo krátké. Pozorujte rozměry věcí a napište: co jest veliké a co malé, co dlouhé a co krátké, co široké a co úzké, co vysoké a co nízké, co hluboké a co mělké, co tlusté a co tenké?

Úloha 3. Jmenujte některé věci, a řekněte, jaké mohou býti dle tvaru; k. p. kolo jest okrouhlé, kámen jest hranatý atd.

Úloha 4. Napište, jaké mohou býti věci dle hmatu a jaké dle chuti.

Úloha 5. Můžeme říci, jaké jsou věci dle látky; k. p. Most ze dřeva jest dřevěný most. Napište, jak se jmenuje kotel z mědi, klobouk ze šlámy, z hedvábí nebo z plsti, kabát ze sukna, hrnec ze železa, vak z kůže, oděv z plátna, peníz ze stříbra, pašť z drátu, látka z vlny, z bavlny nebo ze lnu, mísa z hlíny, lžíce ze stříbra; nádobí ze dřeva, provaz z konopí.

Úloha 6. Knoflík z rohu jmenuje se rohový knoflík. Napište, jak se jmenuje kroužek z ocele, sloupek z vosku, svíčka z loje, polévka z hrachu, deska z papíru, svícen z cínu, škrob z bramborů, dříví z buku, listí z dubu, lýko z lípy, šiška z jedle, pryskyřice ze smrku, jehličí z jalovce, květ z bezu, prut z vrby.

Úloha 7. Nádobí truhlářů jmenuje se truhlářské nádobí. Oděvu myslivců říkáme myslivecký oděv. Napište, jak se jmenuje pes řezníka nebo ovčáka, dům měšťana, krám mydláře, oděv mužů, žen, dětí, stav soukeníka nebo tkadlce, jazyk Němců, Poláků, Rusů, fík z Italie, voda z hor, soused z vesnice, měšťan z Vidně, víno od Mělníka.

§ 30. Jmeno přídavné řídí se i také v čísle množném dle rodu jména podstatného, ku kterému náleží; k. p. pilní hoši, zdvořilé dívky, veselá pacholata.

§ 32. Přídavné jméno má v čísle množném koncovku *é*, stojí-li s podstatným jménem rodu mužského po otázce *koho?* nebo *co?*

k. p. *obývám malého brouka* — *malé brouky miluji věrného druha* — *věrné druhy*;
vidím mlsného čmeláka — *mlsné čmeláky*;
slyším huňatého medvěda — *huňaté medvědy*;
pes homí plachého jelena — *plaché jeleny*;
pozoruji pestrého kohouta — *pestré kohouty*;
mám rád mysliveckého psa — *myslivecké psy*.

Úloha. Vyslovte v čísle množném tyto věty:
Znám velikého slona, zdlouhavého hlemýždě, pestrého motýla, starého žebráka, dlouhého hada, krotkého králíka, dlouhonohého čápa, pracovitého dělníka, bázlivého zajíce, truhlářského učeníka, zahradnického pomocníka, čistotného holuba, ušatého výra, švižného lososa.

§ 33. Přídavné jméno má v čísle množném *é*, stojí-li při podstatných jménech mužských neživotných anebo při jménech ženských; k. p. *malý dům se staví* — *malé domy se staví*;
zlatý prsten se leskne — *zlaté prsteny se lesknou*;
zděný plot jest pevný — *zděné ploty jsou pevné*;
mladý hřib jest chutný — *mladé hříby jsou chutné*;
drahý kámen bývá průhledný — *drahé kameny bývají průhledné*;
starý dub a stará lípa mívají dutý kmen —
staré duby a staré lípy mívají duté kmény;

mladá kachna hbitě plave — mladé kachny
hbitě plavou;

tenká síť se trhá — tenké síti se trhají.

Úloha. Napište následující věty v čísle množném:
Pestrý karafiát, červená růže a modrá fiala
libě voní. Přes řeku vede široký most, přes
potok úzká lávka. Železný hrnec jest pevný.
Stříbrný peníz platí více než měděný. Mlsná
koza škodí stromům. Zelená ještěrka zdržuje
se v kamení. Divoká husa se od nás stěhuje.
Štíhlý topol a košatá lípa ozdobují krajinu.
Drahá perla jest kulatá, bílá a lesklá. Plný
klas se kloní.

§ 34. Přídavné jméno má v čísle množ-
ném **á**, stojí-li při podstatném jmeně rodu
středního; k. p.

mladé kotě bývá hravé — mladá koťata bývají
hravá

úslužné pachole jest milé — úslužná pachol-
lata jsou milá;

bujné hříbě poskakuje — bujná hříbata poskakují;

ocelové péro jest pružné — ocelová péra jsou
pružná;

koňské kopyto se okovává — koňská kopyta se
okovávají.

Úloha. Napište tyto věty v čísle množném: Tenké
stéblo se ohýbá. Vonné kvítko děti těší.
Dubové prkno jest pevné. Sladké jádro
chutná. Mlýnské kolo žene se vodou. Dlouhé
bidlo lehce se zláme. Rolník vzdělává úrodné

pole. Dozralé jablko se stromu padá. Růžové poupě přes noc se rozvíjí. Poslušné děvčátko jest matčina radost.

§ 35. Můžeme o věcech pověditi, jaké jsou, když je přirovnáváme k jiným; k. p. Třešňový květ jest bílý jako sníh; cesta bývá rovná jako mlata, hlas jasný jako zvonek.

Úloha 1. Přirovnávejte věci k jiným, a povězte, co jest modré jako chrpa, žluté jako vosk, zelené jako tráva, sladké jako med, černé jako uhel, tenké jako vlas, tvrdé jako kámen, ostré jako břitva, špičaté jako jehla, hořké jako žluč, křehké jako sklo.

Úloha 2. Přirovnávejte jisté věci k jiným, a napište, jako co bývá voda čistá, plátno tenké, pivoňka červená, jablko kyselé, oči černé, nůž tupý, strom rovný, pšenice žlutá, len jemný, hlava bílá, vlasy hrubé, led hladký.

§ 36. Přirovnáme-li věc jednu ke druhé, nalezneme, že může míti jedna větší míru nějaké vlastnosti než druhá; k. p. Loket jest dlouhý, sáh jest také dlouhý, ale měřením poznám, že jest sáh delší než loket. Chutí poznám, že jest hruška sladší než jablko; hmatem, že jest len hebší než konopí.

Úloha 1. Přirovnávejte věci, a povězte, co jest vyššího než kostel, co nižšího než strom, co delšího než palec, co kratšího než stopa, co tlustšího než ruka, co tenčího než stéblo, co

hlubšího než potok, co mělčejšího než mísa,
co tvrdšího než železo, co měkčího než olovo,
co bělejšího než křída.

Úloha 2. Přirovnávejte tyto věci, a větší míru vlastnosti vyslovte přídavným jmenem: kmen a větev, lípa a bříza, sklo a voda, olovo a železo, hora a kopec, králik a zajíc, potok a řeka, jablko a hruška, kůň a vůl, krocan a páv, křemen a vápenec.

§ 37. Přirovnáme-li jednu věc k ostatním, můžeme říci, jaká jest všech nebo ze všech; k. p. Lev jest ze všech zvířat nejsilnější. Hedvábi jest všech tkanin nejjemnější.

Úloha. Napište, jaký jest slon ze všech zvířat na zemi, strážník ze všech našich ptáků, zlato všech kovů, diamant všech kamenů, štika z našich ryb, včela ze všeho hmyzu, pes ze všech domácích zvířat, léto z ročních počasí, obilí všech rostlin, voda všech nápojů, Praha z českých měst, Sněžka českých hor.

§ 38. Přídavná jmena jednoho východu mají vždycky koncovku í, ať jest to v čísle jednotném nebo množném; k. p.

jelení paroh — jelení parohy;

• jelení hlava — jelení hlavy;

jelení kopyto — jelení kopyta.

Úloha 1. Proměňte v následujících větách jmena zvířat v přídavná jmena s koncovkou í:

Peří z husy jest bílé. Srsť na lvu jest plavá. Péro páva leskne se. Sádlo ze

zajice a lůj z jelena brává se za lěk. Vejce od holuba jest malé. Supiny z ryb jsou slizké. Maso z telete jest záživné. Zobák ptáků jest kostnatý. Drápy koček jsou ostré. Hnízdo vlaštovek jest úhledné. Ze srsti bobrů, zajíců a králíků dělá se plš; k. p. Peří husí.

Úloha 2. Odpovězte k těmto otázkám, ale proměňte podstatná jména, která znamenají čas nebo místo, v přídavná jména s koncovkou *ni*: Jak se jmenuje modlitba, kterou konáme ráno? jak ta, kterou konáme u večer? Jak nazývá se mzda, kterou dostává dělník na den neb na týden? Jak říkáme oděvu, který se nosí v zimě, z jara nebo v létě? Jak se jmenuje ovoce, které dozrává v létě anebo na podzim? Jak se jmenují stromy v zahradě a v lese? Jak se jmenují plodiny z polí, tráva z luk? Jak říkáme ptákům, kteří se zdržují na vodách a při bahnech? Jak říkáme větrům od východu, od západu, od severu, od jihu? Jak se jmenují ploutve ryb na hrudi, na břiše, na hřbetě a na ocase?

Časoslovo.

§ 39. Můžeme pověditi o osobě aneb o věci, že jest; k. p. Bůh jest duch. Člověk jest tvor. Strom jest rostlina. V noci jest tma. Na slunci jest teplo. Po západu slunce jest večer.

Můžeme také pověditi, že osoba neb věc něco činí, aneb že se s ní něco děje; k. p. Bůh požehná vá přičinlivému. Člověk míní, Pán Bůh mění. Nábožné dítě se modlí. Slunce svítí. Voda teče. Pilný žák bývá chválen.

Slova, která znamenají, že něco jest, nebo že někdo něco činí, jsou časoslova.

Úloha 1. Vypište z článků 65 a 66 všecka časoslova.

Úloha 2. Ve škole můžeme státi, seděti, modliti se, učiti se, čísti, psáti, počítati, kresliti, mluvití, odříkávati, odpovídati, poslouchati, tázati se. — Napište také, co můžeme dělati doma, v zahradě, na poli.

Úloha 3. Jmenujte rozličné řemeslníky a povězte, co dělají nebo co dělati mohou; k. p. Truhlář reže, hobluje, měří, dlabe, vrtá, sbíjí, hladí, leští, natírá.

Úloha 4. Ptáci létají, běhají, poskakují, plovou. — Napište, jak tomu říkáme, když se pohybují červi, hadi, žáby, ryby, zajíci, ovce, koně, hříbata.

Úloha 5. Napište, co činí zvířata hlasem.

Úloha 6. Napište o každé z těchto věcí, co se s ní děje: semeno, strom, keř, tráva, obilí, růže, hrách, zemčata, len, houba, víno, seno, kůra, listí, ovoce, kořen; k. p. Semeno se rozsévá.

§ 40. Mluvíme o rozličných osobách.

V řeči rozeznáváme trojí osobu:

1. První osoba jest ta, která sama mluví; jméno první osoby znamená se slovem já, v čísle množném my; k. p.

Já čtu, hraju, učim se, krájím, zpívám;
my čteme, hrajeme, učíme se, krájíme, zpíváme.

2. Druhá osoba jest ta, ku které mluvíme;
jméno druhé osoby znamená se slovem ty,
v čísle množném vy; k. p.

Ty čteš, hraješ, učíš se, krájíš, zpíváš;
vy čtete, hrajete, učíte se, krájíte, zpíváte.

3. Třetí osoba jest ta, o které se mluví;
jméno třetí osoby zastupují slova on, ona,
ono; v množném čísle oni, ony, ona; k. p.

Hoch čte; on hraje, učí se, hází, zpívá;
hoši čtou; oni hrají, učí se, házejí, zpívají.

Sestra plete; ona šije, topí, krájí, chová;
sestry pletou; ony šijí, topí, krájejí, chovají.

Ptáče roste; ono žije, sedí, zobá;
ptáčata rostou; ona žijí, sedí, zobají.

Slova:

já, ty, on, ona, ono,

my, vy, oni, ony, ona—jsou osobná zájmena.

Úloha 1. Přepište následující věty, osobná zájmena
z nich vypište, a jmenujte jich osobu a číslo:
Ty čteš a já píšu. Pomoz bratrovi, a on po-
může tobě. Matka jest starostlivá, ona oš-
truje dítky své. Dítě jest slabé a mdlé; ono
by muselo zahynouti bez pomoci rodičů. My
pracujeme, a vy nám pomáháte. Milujte spolu-
žáky své, a oni budou milovati vás. Housenky
se musejí z jara pilně sbíratí; ony by ožraly
stromy. Zvířata rozumu nemají; ona nemohou
dobrého od zlého rozeznávati.

Úloha 2. Napište, co každý z vás dělá ve škole, a co děláte všichni; pak to napište ve druhé a konečně ve třetí osobě čísla jednotného i množného.

§ 41. Časoslovem oznamujeme: 1. co nyní jest, neb co se nyní děje; 2. co bylo, neb co se již dělo; 3. co bude, aneb co se teprv dítí bude; k. p. **Bůh jest vždy, Bůh byl vždy, Bůh bude vždy.** — **Rolník vzdělává pole, rolník vzdělával pole, rolník bude vzdělávati pole.**

§ 42. Co nyní jest, neb co se nyní děje, oznamujeme časoslovem přítomného času; k. p. **V létě jest den nejdelší. Zahradník ryje, sází, přesazuje. Včela létá, bzučí, sbírá, odnáší, stavi. Zvíře se bouřky leká, zalézá, ukrývá se.**

Úloha 1. Přepište článek 106 a vypište z něho časoslova přítomného času.

Úloha 2. Povězte, co děláte dnes ve škole, co dělá hospodář na dvoře, hospodyně v kuchyni a děvče v zahradě.

§ 43. Co již bylo, aneb co se dělo, oznamujeme časoslovem minulého času; k. p. **V létě byl den nejdelší.**

Zahradník ryl, sázel, přesazoval a čistil; zahradníci ryli, sázeli, přesazovali a čistili. Včela létala, bzučela, sbírala, odnášela, stavěla; včely létaly, bzučely, sbíraly, odnášely, stavěly. Zvíře se bouřky leklo, zalézalo, ukrývalo se; zvířata se bouřky lekla, zalézala, ukrývala se.

Úloha 1. Přepište článek 40 a vypište z něho časoslova minulého času.

Úloha 2. Napište, kdo byli Adam, Abel, Kain, Noe, Mojžíš, David, Goliáš, svatý Pavel, sv. Marek, sv. Václav, sv. Vojtěch.

Úloha 3. Napište v jednotném i množném čísle, co jste dělali včera ve škole, co dělal hospodář na dvoře, hospodyně v kuchyni, děvče v zahradě.

Úloha 4. Přepište článek 106 tak, aby byla časoslova v minulém čase; k. p. V měsíci březnu počalo se jaro. Slunce vycházelo v šestou hodinu ráno a zapadalo v tutéž hodinu u večer atd.

§ 44. Co teprv bude, aneb co se teprv dítí bude, oznamujeme časoslovem budoucího času; k. p. V létě bude den nejdelší. Zahradník bude rýti a sázeti. Včely budou létati a sbíratí. Zvířata budou se ukrývati před bouřkou. Sekáči posekají obilí, svážou je v snopy, naloží snopy na vůz a čeledín je odveze do stodoly.

Úloha 1. Napište, co budete dělati zítra ve škole, co bude dělati hospodář na dvoře, hospodyně v kuchyni, čeládka ve stodole.

Úloha 2. Napište, který den bude po neděli, po pondělku a po čtvrtku. Kdy bude štědrý den, kdy nový rok? Jaký svátek bude dne 28. září? Co bude po létě, co po jeseni, co po zimě? Co bude po skončeném školním roce?

Úloha 3. Ať poví každý z vás, čím bude, čím bude jeho bratr, bratranec, spolužák, syn sousedův?

Úloha 4. Napište článek 106 tak, aby byla časoslova v budoucím čase; k. p. V měsíci březnu počne se jaro. Slunce bude vycházeti v šestou hodinu ráno, a zapadati v tutéž hodinu u večer atd.

Jak se něco děje.

§ 45. Někdy oznamujeme způsob, jak se něco děje; k. p. Mluvím zřetelně. Ty čteš hbitě. Zpíváme vesele. Modlete se nábožně! Jelen utíká rychle. Posel chodí pěšky. Na výsluní bývá teplo. Co se tuze napíná, snadno se zláme. Kdo zvířata týrá, jedná nelidsky.

Úloha. Odpovězte k těmto otázkám: Jak zpívá slavík? Jak létá holub? Jak chodí kachna? Jak si vykračuje páv? Jak se plíží hlemýžď? Jak voní fialka? Jak chutná šťovík? Jak květe bez? Jak se mají žáci učiti? Jak máme starších pozdravovati? Jak se máme ke každému chovati? Jak nemá nikdo na jiné svědčiti? Jak se má každá věc rozvážiti?

Kde se něco děje.

§ 46. Oznamujeme také místo, kde se něco děje; k. p. Kde jsi nepoložil, nebeř! Všude dobře, doma nejlépe. Ať jsme kdekoli, všude jest Bůh s námi. Kde služebník, tam i pán. Dole bývá teplo, nahore studeno. Vodní páry vystupují vzhůru. Venku je vzduch čistější než ve městě.

Úloha. Odpovězte k těmto otázkám: Kde nás vidí Bůh? Kde nemá zlý člověk pokoje? Kde bývá sklep, kde půda? Kde vykonávají své práce řemeslníci, kde rolníci? Kde bývá ve světnici nejdříve teplo? Kde hnízdí ptáci? Kde se zdržují červi? Kam zalézají na podzim ještěrky a hadi?

Kdy se něco děje.

§ 47. Můžeme jmenovati také čas, kdy se něco děje; k. p. Dnes čteme, zítra budeme psátí. Co bylo vloni, nikdo nedohoní. Dříve se mlátí, potom se platí. Jaro vždy s létem se schází. Ráno bývá chladno. V létě jest den nejdelší.

Úloha. Přidejte odpověď k následujícím otázkám: Kdy vychází slunce, a kdy zapadá? Kdy máme vstávat? Kdy opouštějí ptáci svá hnízda? Kdy přilétají k nám stěhovaví ptáci, a kdy odlétají? Kdy spávají dravá zvířata a kdy vycházejí na lup? Kdy chodíváme na procházku? Kdy se máme modlit? Kdy máme pravdu mluvit? Kdy nemáme lhát?

Znaky věcí.

§ 48. Všecky věci poznáváme po jich znacích. Můžeme jmenovati všecky znaky, které jsme na věcech poznali; k. p. Nůž jest nástroj. Má čepel a rukověť. Čepel jest dlouhá, má špičku, hřbet a ostří. Rukověť má střenky dřevěné,

kostěné nebo rohové. Nožíř dělá nože z ocele a brousí je. Nožem krájíme věci měkké nebo tuhé, a řežeme věci tvrdé. Máme nože kuchyňské a řemeslnické, perořízky, zavěráky a žabky.

Úloha 1. Napište: Co jest stůl? Jaké má částky? Kdo dělá stoly a z čeho? Nač máme stoly? Jaké jsou stoly dle tvaru a jaké dle potřeby?

Úloha 2. Co jest stodola? Kdo staví stodoly? Z čeho se staví? Čím se kryje? Kudy se vchází do stodoly? Které prostory jsou ve stodole? Kam se skládá obilí? Kde se mlátí? Jaké nářadí bývá ve stodole?

Úloha 3. Co jest králík? Jakou má hlavu, jaké uši, oči, zuby, jakou srst a jaký ocas? Jaké jsou zadní nohy? Jaké králíky máme dle barvy? Čím se živí králík? Jakou škodu dělá v domě? Kde se zdržuje králík divoký?

Úloha 4. Přečtěte pozorně článek 95 a pak napište: Co jest hruška? Kde se pěstuje štěpná hruška a kde roste planá? Jaký má kmen, jaké listy a jaký květ? Jakou podobu mají štěpné hrušky a jak chutnají? Jaké jsou plané hrušky? Jaké hrušky znáte?

Obsah.

Oddělení první.

	Strana
1. S Pánem Bohem	1
2. Cesta do školy	—
3. Rodiče a děti	2
4. Vázané	3
5. Neděle	4
6. Bůh, stvořitel světa	5
7. Déšť a sucho	6
8. Pán Bůh dobrý je	7
9. Bůh všechno vidí	8
10. Bůh všudy přítomný	9
11. Tak se chovej	—
12. Louka	10
13. Pěstounka	11
14. Škola	12
15. Zahradka dítek	13
16. Modlí se a pracuj!	—
17. Poslouchej!	15
18. Nikdo bez práce nejídá koláče	—
19. Malí zahradníci	17

	Strana
20. Moje a tvoje	18
21. Mluv pravdu!	19
22. Dráteník	20
23. Bratr a sestra	21
24. Žalobnice	—
25. Buď trpělivý!	22
26. Buď čistotný!	23
27. Nevypínej se pyšně nad jiné!	24
28. Podezření	—
29. Stará chůva	25
30. Buď útrpný!	26
31. Přejme i zvířátkům!	—
32. Neškodíme stromům	28
33. Rodina, domov, obec	—
34. Okolí, kraj, země, díly světa	27
35. Vlast, národ, říše	29
36. Radosti všech	30
37. Čechy, Morava a Slezsko	—
38. Praha, Brno, Opava	32
39. Vláda	33
40. Hladová zeď v Praze	35
41. Ferdinand Dobrotivý	36
42. List šestiletého arciknížete	—
43. Návštěva císařova v nemocnici	37
44. Církev	38
45. Svatý Cyril a Metoděj	39
46. Svatopluk a Bořivoj	40
47. Synové Svatoplukovi	41
48. Svatý Václav	—
49. Svatý Vojtěch	43
50. Svatý Štěpan	44
51. Modlitby Malých	46

	Strana
52. Písně	48
53. Jmeno Maria	49
54. Prosba za dušičky	—
55. Píseň ranní	50
56. Píseň večerní	—

Oddělení druhé.

57. Člověk	51
58. Údy těla lidského	52
59. Smyslové	54
60. Pokrmy a nápoje	55
61. Mytí a koupání	—
62. Oděv	56
63. Vzduch a oheň	57
64. Duše lidská	58
65. Živočichové	59
66. Pán Bůh živi všechny tvory	—
67. Zvířata čtyřnohá	—
68. Kůň	60
69. Koňské barvy	61
70. Ovce a koza	—
71. Pes	62
72. Mopsík a Lešan	63
73. Kočka	—
74. Kocourek a veverka	64
75. Ptáci	65
76. Jeníček a hnízdo	—
77. Slepice	—
78. Bílá holubička	66
79. Hoch a kauárek	—

	Strana
80. Husy a kachny	67
81. Liška a kachna	68
82. Vrabec a vlaštovka	69
83. Ptactvo přelétavé	70
84. Skřivánek	71
85. Čáp	—
86. Čáp a kočka	72
87. Žáby, ještěrky a hadi	—
88. Ryby	73
89. U rybníka	74
90. Hmyz a červi	75
91. Mravenec	76
92. Cmel a včela	—
93. Rostliny	77
94. Fialka	79
95. Jablň	—
96. Lípa	80
97. Jedle, smrk a borovice	81
98. Borový stromček	82
99. Co jest bajka?	84
100. Minerály	85
101. Kdo obstarává pokrm a nápoj	86
102. Kdo dělá oděv	88
103. Kdo staví domy	—
104. O rozličném jiném zaměstnání	89
105. Den a noc	91
106. Jaro	92
107. Léto	93
108. Podzimek	—
109. Zima	94
110. Čas	95
111. Hodiny	96

	Strana
112. Píseň májová	97
113. Píseň o nedbalém žáku	—
114. Panenka	98
115. Píseň pracovitých dívek	99
116. Hra na řemeslníky	100
117. Píseň mladců	107
118. Hádanky	108

Počátky mluvnice a pravopisu.

Věta	111
Hlásky	113
Samohlásky	114
Dvouhlásky	116
Souhlásky	117
Slabiky a slova	120
Podstatné jméno	122
Rod podstatných jmen	124
Číslo podstatných jmen	126
Spojování podstatných jmen s jinými slovy	130
Přídavné jméno	132
Časoslovo	140
Jak se něco děje	145
Kde se něco děje	—
Kdy se něco děje	146
Znaky věcí	—

